

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Kosto Stalaučinsko,
V kurso, Baudžiamosios justicijos
studijų šakos studento

Magistro darbas

**Neteisėtos gynybos priemonės ir jų panaudojimo teisiniai
padariniai**
**Unlawful Defense Measures and Legal Consequences of Their
Use**

Vadovas: Doc. Dr. Remigijus Merkevičius

Recenzentas: Doc. Dr. Andrej Gorbatkov

Vilnius

2023

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Magistro darbe nagrinėjama neteisėtų gynybos priemonių tema. Aptariama ir formuojama bendroji gynybos priemonių samprata. Vertinamas gynybos priemonių neteisėtumo pasireiškimas gynėjo procesinėje veikloje teisinio reguliavimo, teismų praktikos ir teisės doktrinos aspektais. Taip pat reikšmingai analizuojami teisiniai padariniai, kurie kyla gynėjui panaudojus neleistinas gynybos priemones ginant savo klientą baudžiamajame procese. Diskutuojamas gynėjo nušalinimo institutas numatytas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 49 straipsnyje ir aptariama gynėjo drausminės atsakomybės problematika.

Pagrindiniai žodžiai: gynėjas, gynyba, gynybos priemonės, neteisėtumas, teisiniai padariniai.

This work analyses the topic of unlawful defense measures and its legal consequences of their use. In this work there is widely disputed and structured the general conception of criminal defense measures. This work broadly considers the unlawful defense measures and its legal consequences of criminal defense lawyer in the aspects of statutory law, case law and science of law. As the legal consequences it is discussed the procedural suspension and disciplinary liability of the criminal defense lawyer.

Keywords: defender, defense, defense measures, unlawfulness, legal consequences.

TURINYS

ĮŽANGA.....	2
1. GYNYBOS PRIEMONIŲ SAMPRATA.....	5
2. GYNYBOS PRIEMONIŲ NETEISĖTUMAS.....	12
2.1.Gynybos priemonių neteisėtumas gynėjo procesinės veiklos teisiniame reguliavime.....	12
2.2.Gynėjo taikomų gynybos priemonių neteisėtumo vertinimas teismų praktikoje.....	18
2.3.Gynybos priemonių neteisėtumo vertinimas baudžiamojo proceso teisės doktrinoje.....	24
3. NETEISĖTŲ GYNYBOS PRIEMONIŲ PADARINIAI.....	28
3.1.Gynėjo nušalinimas pagal BPK 49 straipsnį.....	28
3.2.Gynėjo drausminė atsakomybė.....	36
IŠVADOS.....	40
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	42
SANTRAUKA.....	47
SUMMARY.....	48

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. Nagrinėjama tema yra aktuali tiek teisinei praktikai, tiek baudžiamojo proceso teisės ir advokatūros teorijai. Teisės praktikoje gynybos priemonių neteisėtumas yra tiesiogiai susijęs su neteisėtos gynybos panaudojimo sukeliama teisiniais padariniais. Teisiniai padariniai pasireiškia tiek asmens traukiamo baudžiamajon atsakomybėn, tiek jo gynėjo atžvilgiu. Neteisėtų gynybos priemonių panaudojimas pirmiausia sukelia reikšmingus padarinius kiekvienam įtariamajam (kaltinamajam), kuris, pavyzdžiui, nušalinus gynėją, praranda procesinį sąjungininką, kuriuo pasitiki. Neteisėtų gynybos priemonių panaudojimas taip pat sukelia didelius padarinius ir pačiam gynėjui, kuriam panaudojus neleistinas gynybos priemones, priklausomai nuo jų pobūdžio, gali kilti įvairi atsakomybė. Nagrinėjama tema yra labai aktuali ir teisės mokslo bei advokatūros teorijos atžvilgiu. Pastebėtina, kad gynybos priemonių sampratos, taip pat tokių priemonių neteisėtumo tema, nėra plačiai nagrinėta Lietuvos baudžiamojo proceso teisės moksle. Teisės doktrina apsiriboja pakankamai trumpa ir abstrakčia šios temos analize, trūksta platesnės diskusijos tiek gynybos priemonių sampratos, tiek gynybos priemonių neteisėtumo, tiek neteisėtos gynybos padarinių tematika. Taigi, nagrinėjama tema yra labai aktuali tiek visada tobulėjančiam teisės mokslui, tiek pastoviai besikeičiančiai teisės praktikai.

Darbo tikslas. Šio darbo tikslas yra aptarti gynybos priemonių neteisėtumą bei atskleisti gynėjui kylančius neteisėtų gynybos priemonių panaudojimo teisinius padarinius.

Darbo uždaviniai.

1. Atskleisti bendrąją gynybos priemonių sampratą.
2. Įvertinti gynybos priemonių neteisėtumą gynėjo teisinio reguliavimo aspektu.
3. Ištirti gynėjo procesinio elgesio neteisėtumo pasireiškimą teismų praktikoje.
4. Apsvarstyti gynėjo naudojamų gynybos priemonių neteisėtumo vertinimą teisės doktrinoje.
5. Išnagrinėti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 49 straipsnyje įtvirtintą gynėjo nušalinimo institutą kaip neteisėtų gynybos priemonių panaudojimo teisinį padarinį.
6. Aptarti gynėjo drausminę atsakomybę kaip neteisėtų gynybos priemonių panaudojimo teisinį padarinį.

Darbo objektas. Darbo objektas yra neteisėtos gynybos priemonės ir jų panaudojimo sukelti teisiniai padariniai gynėjui.

Tyrimo metodai. Rašant magistro darbą buvo panaudotas teleologinis, lingvistinis, loginis, lyginamasis, sisteminis, mokslinės literatūros bei dokumentų analizės metodai. Teleologinis teisės tyrimų metodas buvo naudojamas vertinant ir komentuojant įvairias teisės aktų normas. Lingvistinis metodas naudotas atskleidžiant teisės aktuose įtvirtintų sąvokų tikslines reikšmes. Loginis tyrimų metodas naudotas nagrinėjant įstatymų leidėjo numatytą teisinį reglamentavimą, analizuojant ir vertinant teismų praktiką. Lyginamasis teisės tyrimų metodas naudotas lyginant teisės doktrinos požiūrį ir aktualią teismų praktiką nagrinėjamos temos kontekste. Sisteminis metodas plačiai naudotas aptariant teisinį reguliavimą, sistemiškai vertinant Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso ir kitų teisės aktų normas. Mokslinės literatūros ir dokumentų analizės metodas naudotas analizuojant teisės literatūrą, aktualią teismų praktiką ir teisinį reglamentavimą nagrinėjamos temos kontekste.

Darbo originalumas. Magistro darbas nagrinėjama tema yra išskirtinis. Paskutiniu metu Lietuvos teisės mokslo padangėje nei gynybos priemonių sampratos, nei tokių priemonių neteisėtumo, nei neteisėtų gynybos priemonių panaudojimo sukeltamų teisinių padarinių tematika nebuvo plačiau analizuotos. Ne jokia išimtis yra ir ruošų magistro darbų skaičius, kuris tik parodo šios temos originalumą ir retumą. Atkreiptinas dėmesys, kad per paskutinius penkerius metus nebuvo nei vieno magistro darbo, kuris nagrinėtų šiame darbe analizuojamą problematiką. Didžiausias magistro darbo ypatumas yra tas, kad gynybos priemonių neteisėtumas nagrinėjamas per gynėjo procesinės veiklos perspektyvą. Magistro darbe gynėjo procesinio elgesio neteisėtumas yra vertinamas teisinio reguliavimo, teismų praktikos ir teisės doktrinos aspektais. Taip pat gynybos priemonių neteisėtumas tiesiogiai siejamas su gynėjui kylančiais teisiniais padariniais.

Svarbiausi šaltiniai. Magistro darbe yra remiamasi plačia teisės šaltinių analize. Svarbiausiais teisės šaltiniais laikytini aktualūs Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir žemesnių Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų praktika. Magistro darbe taip pat plačiai remiamasi specialiąją literatūra. Svarbiausiais Lietuvos baudžiamojo proceso teisės doktrinos šaltiniais yra laikytini R. Merkevičiaus darbai, tai autoriaus monografija *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata*, taip pat moksliniai straipsniai, *Baudžiamojo proceso kodeksas: ar*

teisminio nagrinėjimo struktūra garantuoja teisingą teismą?; Gynėjo paskirtis šiuolaikiniame baudžiamajame procese; Fundamentalūs pasvarstymai apie gynėjo teisę savarankiškai rinkti gynybai reikšmingus duomenis. Fundamentaliais teisės mokslo šaltiniais taip pat laikytini: Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras (I knyga), taip pat dar net 1930 m. išleistas S. Bieliackino veikalas *Baudžiamųjų bylų gynimas*.

1. GYNYBOS PRIEMONIŲ SAMPRATA

Baudžiamųjų procesinių teisinių santykių reguliavimas Lietuvoje kategoriškai pagrindžia teisės į gynybą absoliutumą. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalis *expressis verbis* įtvirtina, jog kiekvienam asmeniui, kuris įtariamas padaręs nusikaltimą, ir kaltinamajam nuo jų sulaikymo arba pirmosios apklausos momento garantuojama teisė į gynybą, taip pat ir teisė turėti advokatą (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau ir Konstitucinis Teismas) konstitucinėje jurisprudencijoje taip pat vienareikšmiškai pažymi, kad: „asmens teisė į gynybą, taip pat ir teisė turėti advokatą yra absoliuti, ji negali būti paneigta ar suvaržyta jokiais pagrindais ir jokiais sąlygomis.“ (Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas); „Teisė į gynybą, taip pat teisė turėti advokatą yra viena iš pagrindinių žmogaus teisių, padedančių užtikrinti asmens laisvę ir neliečiamybę bei kitų konstitucinių teisių ir laisvių apsaugą.“ (Konstitucinio Teismo 1996 m. liepos 10 d. nutarimas); „Teisinėje valstybėje asmens teisė ginti savo teises yra nekvestionuojama“ (Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas). Analogiškas teisės į gynybą reguliavimo vertinimas yra pateikiamas Lietuvos baudžiamojo proceso teisės doktrinoje (Goda, 2011, p. 103). Taigi aptartas konstitucinis reglamentavimas, aktuali Konstitucinio Teismo jurisprudencija ir teisės mokslo požiūris suponuoja vienareikšmę išvadą – kiekvienas asmuo turi absoliučią teisę į gynybą.

Gynybos kaip procesinės kaltinimo atsvaros svarbą teisinėje valstybėje bei kiekvieno asmens teisės gintis nuo pareikšto įtarimo (kaltinimo) absoliutumą taip pat įtvirtina ir kitų teisės šaltinių turinys. Pavyzdžiui, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 3 dalyje teisė į gynybą numatyta kaip teisės į teisingą bylos nagrinėjimą dalis (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių..., 1995). Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau ir BPK) 10 straipsnio 1 dalis atkartoja jau minėtą konstitucinį imperatyvą – kiekvienas baudžiamojon atsakomybėn traukiamas asmuo turi teisę į gynybą, o tokia teisė užtikrinama nedelsiant nuo sulaikymo arba pirmosios apklausos momento (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002). BPK 10 straipsnio 2 dalis imperatyviai nurodo, kad tiek teismas, tiek baudžiamosios justicijos pareigūnai privalo užtikrinti galimybę įtariamajam, kaltinamajam ir nuteistajam įstatymų nustatytais priemonėmis ir būdais gintis nuo įtarimų bei kaltinimų. Taigi kiekvienas asmuo, kuris yra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, turi absoliučią teisę į gynybą, kuri yra realizuojama pasitelkiant įvairias gynybos priemones.

Tenka pripažinti, jog gynybos priemonių sąvoka yra visiškai neaiški, priešingai, net pakankamai kontraversiška. Toks pastebėjimas kyla žvelgiant į pačią Lietuvos baudžiamąją justiciją, kuri, deja, gynybos priemonių sampratai didelio dėmesio neskiria.

Lietuvos įstatymų leidėjas BPK II skyriuje išvardindamas svarbiausias kodekso sąvokas taip ir nenurodo, kas yra laikoma gynybos priemonėmis. Visgi aptariama juridinė kategorija yra minima atskiruose Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso straipsniuose. Pavyzdžiui, BPK 48 straipsnio 2 dalies 1 punktą nurodo, kad gynėjas privalo panaudoti visas įstatymuose nurodytas gynybos priemones ir būdus, kad būtų nustatytos aplinkybės, teisinančios ginamąjį ar lengvinančios jo atsakomybę.

Paradoksalu, tačiau BPK juridinė konstrukcija „gynybos priemonės“ yra įvardijama tik keturis kartus, o tris iš jų itin neigiamame kontekste – t.y. pažymint tokių priemonių neteisėtumą. Pavyzdžiui, BPK 48 straipsnio 2 dalies 6 punktą skelbia, kad kiekvienas gynėjas baudžiamajame procese turi pareigą ir privalo nenaudoti neteisėtų gynybos priemonių. BPK 49 straipsnis reglamentuoja neteisėtas gynybos priemones naudojančio gynėjo nušalinimo institutą. Šiuo atveju *ex lege* suprasti, ką įstatymų leidėjas laiko gynybos priemonėmis yra pakankamai sudėtinga. Tapačios pozicijos laikomasi oficialioje baudžiamojo proceso teisės doktrinoje (Goda, Merkevičius, 2003, p. 129).

Kiti teisės aktai gynybos priemonių sampratos taip pat neatskleidžia. Pavyzdžiui, Lietuvos advokatų etikos kodekso (toliau ir Advokatų etikos kodeksas) 7 straipsnio 1 dalis pabrėžia advokato veiklos teisėtumo principą bei nurodo, kad kiekvienas advokatas privalo siekti teisingumo ir teisėtumo idealų bei ginti savo kliento teises ir teisėtus interesus tik teisėtais būdais ir priemonėmis (Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro..., 2016). 7 straipsnio 3 dalis iš esmės atkartoja BPK jau nurodytą imperatyvą, kuris įsakmiai įtvirtina taisyklę, jog kiekvienam advokatui draudžiama ginti tokius kliento interesus, kurie verčia imtis neteisėtų gynybos priemonių ir būdų, tenkinti neteisėtus kliento prašymus, reikalavimus arba talkinti klientui teisei ir teisėtumui priešingoje veikloje.

Gynybos priemonių sampratos problematikos, deja, nepanaikina ir Lietuvos baudžiamojo proceso teisės doktrina, kurioje tokia samprata iš esmės visai nėra diskutuojama. Paradoksalu, tačiau baudžiamojo proceso teisės moksle, kaip ir jau aptartame teisiniame reguliavime, apie gynybos priemones tiesiogiai rašoma tik analizuojant tokių priemonių neteisėtumą (Goda, Merkevičius, 2003, p. 130) taip pat, pavyzdžiui, (Goda, 2011, p. 109).

Kita vertus, Lietuvos baudžiamojo proceso teisės moksle yra autorių, kurie nors ir netiesiogiai, tačiau tarsi formuoja bendrąją gynybos priemonių sampratą. Antai P. Ancelis pažymi įtariamąjį (kaltinamąjį) „teisių kompleksą“ svarbą baudžiamajame procese, kuris

užtikrina teisės į gynybą įgyvendinimą (Ancelis, 2009, p. 110). Tokia „teisių komplekso“ konstrukcija baudžiamojo proceso teisės moksle neretai įvardijama terminu *favor defensionis*, kuris suprantamas kaip baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens teisinių priemonių visuma leidžianti gintis nuo pareikšto įtarimo (kaltinimo) (Merkevičius, 2009, p. 158). Tačiau pastebėtina, kad didesnės nagrinėjamos temos analizės teisės doktrina taip ir nepateikia, todėl iš aptartų teisės šaltinių daryti kažkokias reikšmingas išvadas dėl gynybos priemonių sampratos yra praktiškai neįmanoma. Taigi gynybos priemonės, Lietuvos baudžiamosios justicijos kontekste, yra ir turi būti laikoma tik kaip išimtinai diskusinio pobūdžio juridinė kategorija, kuri neturi aiškaus, ar tuo labiau vienareikšmiško, paaiškinimo ar vertinimo.

Lingvistiškai nagrinėjant gynybos priemonių sampratą atkreiptinas dėmesys, kad žodis „priemonė“ dažniausiai yra suprantamas kaip prietaisas, įrankis arba daiktas kam nors atlikti (Šepetytė *et al.*, 2000, p. 212). Neretai kituose žodynuose ši sąvoka aiškinama analogiškai (Keinys *et al.*, 1993, p. 600). Žodis „priemonė“ taip pat gali būti apibūdinamas kaip būdas ar/ir veiksmas kam nors įgyvendinti (Keinys *et al.*, 2000, p. 600). Taigi ši trumpa lingvistinė analizė suponuoja išvadą, kad juridinė konstrukcija „gynybos priemonės“, baudžiamojo proceso teisės kontekste, turėtų būti suprantama ir aiškinama kaip kiekvieno asmens teisės į gynybą įgyvendinimas pasinaudojant procesiniu teisiniu veiksmu arba būdu. Kitaip tariant, gynybos priemonės – tai baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens ir jo gynėjo procesinių galimybių visuma.

Trumpai aptartą lingvistinį gynybos priemonių sampratos vertinimą iš esmės atspindi suformuota Konstitucinio Teismo doktrina. Kaip pažymi Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalį: „garantuota asmens teisė į gynybą suponuoja tai, kad jam įstatymu turi būti užtikrinta pakankamai procesinių priemonių gintis nuo pareikšto kaltinimo bei galimybė jomis pasinaudoti.“ (Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas). Kitame nutarime Konstitucinis Teismas pažymi, kad: „Iš Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalyje įtvirtintos teisės į gynybą, taip pat ir teisės turėti advokatą kyla įstatymų leidėjo pareiga įstatymais sukonkretinti, kaip įgyvendinama ši asmens konstitucinė teisė.“ (Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas). Šiuo atveju itin fundamentalus yra Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas, kuriame konstitucinės justicijos teismas pažymėjo, kad konstitucinės teisės į gynybą turinys turi būti suvokiamas kaip: „įtariamojo ir kaltinamojo teisių bei procesinių garantijų sistema, kuri duoda galimybę neigti arba ginčyti iškilusį įtarimą ar pateiktą kaltinimą.“ (Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas).

Iš esmės analogišką poziciją išdėsto Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Antai kasacinis teismas vienoje nutartyje pažymėjo, kad: „Teisė į gynybą yra visuma procesinių priemonių, kurias naudodamas įtariamasis, kaltinamasis ir nuteistasis ginasi nuo įtarimo ir kaltinimo. Pagrindinės procesinės priemonės, sudarančios teisės į gynybą turinį, reglamentuotos baudžiamojo proceso įstatyme. <...> Viena iš priemonių, kuriomis įtariamasis, kaltinamasis ir nuteistasis ginasi nuo įtarimo ir kaltinimo, yra naudojimas gynėjo paslaugomis.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Todėl remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija – gynybos priemonėmis laikytinos tos asmens traukiamo baudžiamojon atsakomybėn procesinės galimybės, kurias reglamentuoja Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, o viena svarbiausių įstatymo garantuojamų gynybos priemonių yra laikoma galimybė savo konstitucinę teisę į gynybą įgyvendinti pasitelkiant gynėją.

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse, asmens traukiamo baudžiamojon atsakomybėn gynybos priemonių visuma yra išreikšta per jo procesinių teisių perspektyvą, kuri yra reguliuojama skirtinguose kodekso straipsniuose. Antai Lietuvos įstatymų leidėjas BPK 21 straipsnyje ir 22 straipsnyje numato atitinkamai įtariamojo ir kaltinamojo teises. Pavyzdžiui, BPK 21 straipsnio 4 dalis numato, kad įtariamasis turi teisę gauti informaciją apie su juo susijusio baudžiamojo proceso padėtį; nuo sulaikymo ar pirmosios apklausos momento turėti gynėją; pateikti tyrimui reikšmingus dokumentus ir daiktus; pateikti prašymus; pareikšti nušalinimus; susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga ir pan. BPK 22 straipsnio 3 dalis numato, kad kaltinamasis turi teisę gauti kaltinamojo akto nuorašą; susipažinti teisme su byla; teikti įrodymus ir dalyvauti juos tiriant; nagrinėjimo teisme metu duoti parodymus ir užduoti klausimus; tylėti; dalyvauti baigiamosiose kalbose; apskusti teismo nuosprendį ir nutartis bei kt. Atitinkamai kaip vienos iš pagrindinių, pagrįstai manytina pačios reikšmingiausios, įtariamojo (kaltinamojo) gynybos priemonių, t.y. gynėjo galimybes naudoti jam baudžiamojo proceso įstatymo laiduojamomis įvairiomis gynybos priemonėmis, reglamentuoja BPK 48 straipsnis.

Aukščiau aptarti teisės šaltiniai, t.y. Konstitucinio Teismo jurisprudencija, kasacinio teismo praktika ir analizuotas asmens traukiamo baudžiamojon atsakomybėn bei jo gynėjo procesinių galimybių teisinis reguliavimas, nagrinėjamos temos kontekste, leidžia daryti keletą reikšmingų išvadų.

Pirma. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, to tiesiogiai neįvardindamas, gynybos priemonės laiko asmens traukiamo baudžiamojon atsakomybėn konstitucinės teisės į gynybą įgyvendinimą. Remiantis Konstitucinio Teismo jurisprudencija, kiekvieno asmens teisės į gynybą įgyvendinimas įstatymų leidėjo pozityvia pareiga yra

sukonkretinamas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse reglamentuojant konkrečias gynybos procesines galimybes baudžiamajame procese. Šios procesinės galimybės ir sudaro įtariamojo (kaltinamojo) asmens „teisių ir procesinių garantijų sistemą“, kurios Lietuvos baudžiamojo proceso kodekse yra išreikštos juridine kategorija pavadinimu „gynybos priemonės“. Darytina išvada, jog iš esmės visiškai analogišką gynybos priemonių sampratą vertinimą savo praktikoje pateikia ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.

Antra. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse numatytos įtariamojo (kaltinamojo) teisių bei jo gynėjo teisių ir pareigų visuma sudaro gynybos priemonių visumą, kuris leidžia asmeniui traukiamam baudžiamajon atsakomybėn, taip pat jo gynėjui, įgyvendinti Lietuvos Respublikos Konstitucijos laiduojamą teisę į gynybą. Toks įstatymų leidėjo pozityvia pareiga įgyvendintas teisinis reguliavimas yra ypatingai svarbus, kadangi kitu atveju pati asmens traukiamo baudžiamajon atsakomybėn teisė į gynybą būtų visiškai neveiksminga, veikiau tik skambi deklaracinio pobūdžio nuostata, kuri negali veikti „savaimė“, įstatymų leidėjui nenustatant konkrečių procesinių garantijų gynybos pusei.

Aukščiau aptartas teisinis reguliavimas tarsi suponuoja išvadą, jog gynybos priemonėmis laikytinos tik tos procesinės gynybos galimybės tiesiogiai išreikštos ginamojo teisių ir jo gynėjo teisių ir pareigų visuma bei reglamentuotos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse. Kita vertus, kaip aiškiai nurodoma baudžiamojo proceso teisės literatūroje – gynėjo ir asmens traukiamo baudžiamajon atsakomybėn procesinė veikla grindžiama principu *quod lege non prohibetum, licetum est*, todėl darytina išvada, kad Lietuvos BPK baigtinio gynybos priemonių sąrašo nepateikia ir objektyviai negali to padaryti (Merkevičius, 2008, p. 377). Analogiška mintis yra išreikšta Lietuvos Baudžiamojo proceso kodekso komentare, kuriame vienareikšmiškai nurodoma, kad ginamojo ir jo gynėjo „procesinės veiklos bei galimybių atžvilgiu taikytinas dispozityvinis teisinio reguliavimo metodas, leidžiantis šiems proceso subjektams veikti laisvai, t.y. taip ir tiek, kada ir kiek tai nėra tiesiogiai uždrausta baudžiamojo proceso įstatymu.“ (Goda, Merkevičius, 2003, p. 125). Todėl gynybos priemonėmis, kalbant R. Merkevičiaus žodžiais, turi būti taip pat laikomos ir „tos teisinės gynybos būdus, priemonės ar taktiką išreiškiančios procesinės galimybės, kurių tiesiogiai nedraudžia Baudžiamojo proceso kodeksas.“ (Merkevičius, 2008, p. 377).

Toks procesinis reguliavimas suponuoja reikšmingą išvadą, jog gynybos priemonių samprata Lietuvos baudžiamojo proceso teisės kontekste turi būti suvokiama plačiau nei tik ginamojo ir jo gynėjo procesinių galimybių visuma, numatyta Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse ir išreikšta per minėtų proceso subjektų, t.y. asmens

traukiamo baudžiamojon atsakomybėn teisių ir jo gynėjo, teisių ir pareigų perspektyvą. Manytina, kad teisinė kategorija „gynybos priemonės“ turi būti suvokiama kaip labai platus baudžiamąjo proceso fenomenas, kaip tam tikra juridinė fikcija, kurią sunku iki galo suprasti, sureguliuoti ar išvesti vienareikšmišką apibrėžimą.

Išanalizavus gynybos priemonių sampratą būtina pažymėti, kad nors Lietuvos baudžiamąjo proceso teisės mokslas taip ir nepateikia aiškaus atsakymo, kas turi būti laikoma gynybos priemonėmis, tačiau teisės literatūra yra aiškiai orientuota į konkrečių gynybos priemonių analizę. Pavyzdžiui, S. Bieliackinas svarbiausia gynybos priemone laiko gynėjo baigiamąją kalbą bei daug dėmesio teikia pačio gynėjo iškalbai, baigiamosios kalbos struktūrai, replikoms (Bieliackinas, 1930, p. 79-99). G. Goda aptaria galimybę kaltinimui ir gynybai užbaigti baudžiamąją bylą sandoriu bei tokio instituto įdiegimo galimybes Lietuvos baudžiamąjo proceso teisėje (Goda, 2012, p. 441-453). R. Merkevičius monografijoje aptaria tokias gynybos priemones kaip, pavyzdžiui, įtariamojo ir jo gynėjo teisę susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis ir gauti kopijas ar išrašus (Merkevičius, 2008, p. 377-420); įtariamojo teisę savarankiškai rinkti įrodomąją informaciją (Merkevičius, 2008, p. 455-462) ir kt. P. Kuconis analizuoja gynybos galimybes apskusti ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ar ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimus ikiteisminio tyrimo metu (Kuconis, 2012, p. 65-96) ir pan.

Taigi, nors rašant šį darbą ir nebuvo rasta Lietuvos baudžiamąjo proceso teisės doktrinos, kuri nagrinėtų bendrąją gynybos priemonių sampratą ir pateiktų aiškų atsakymą nagrinėjamos temos kontekste, tačiau darytina reikšminga išvada, jog baudžiamąjo proceso teisės mokslas, to tiesiogiai neįvardindamas, pateikia plačią konkrečių gynybos priemonių mokslinę analizę.

Apibendrinant pažymėtina, kad kiekvieno asmens traukiamo baudžiamojon atsakomybėn teisė į gynybą yra įgyvendinama pasitelkiant įvairias gynybos priemones. Bendrosios gynybos priemonių sampratos iš esmės nepateikia jokie teisės šaltiniai. Pastebėtina, jog baudžiamąjo proceso teisės doktrina, taip pat iš esmės nepateikdama bendrosios gynybos priemonių sampratos, daugiausia aptaria konkrečias gynybos procesines galimybes baudžiamajame procese ir pateikia jų plačią mokslinę analizę.

Lingvistinis teisės tyrimų metodas leidžia teigti, kad gynybos priemonėmis turėtų būti laikomos ta baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens ir jo gynėjo procesinių galimybių visuma, kurią numato Lietuvos baudžiamąjo proceso kodeksas. Analogišką išvadą suponuoja aptarta aktuali Konstitucinio Teismo jurisprudencija ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika. Išnagrinėjus aktualius teisės šaltinius apibendrintina, kad gynybos priemonės – tai gynybos pusei suteikti procesiniai svertai, kurie įstatymų leidėjo

baudžiamojo proceso kodeksu yra materialiai išreikšti ir apibrėžiami kaip ginamojo teisių bei jo gynėjo teisių ir pareigų visuma. Gynybos priemonės turi būti suprantamos kaip tos priemonės, išreikštos per gynybos subjektų teisių ir pareigų perspektyvą, kurios daro realią įtaką baudžiamojo proceso rezultatui – t.y. bylos tarpiniams sprendimams bei teismo baigiamojo akto turiniui.

Remiantis baudžiamojo proceso teisės mokslo išvalgomis pažymėtina, kad dabartinis Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, gynybos subjektų veiklą grįsdamas dispozityviu reguliavimo metodu, baigtinio (*numerus clausus*) gynybos priemonių sąrašo nenumato. Todėl gynybos priemonėmis taip pat laikytinos ir kitos gynybos pusės teisėtos procesinės galimybės gintis, kurių tiesiogiai nedraudžia Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Manytina, kad teisinė kategorija „gynybos priemonės“ turi būti laikoma kaip tam tikras baudžiamojo proceso fenomenas, itin specifinė juridinė konstrukcija, savotiška teisinė fikcija, kurią dėl teisinio reglamentavimo specifikos sunku iki galo suvokti, sureguliuoti ar pateikti vienareikšmišką neginčytiną apibūdinimą.

2. GYNYBOS PRIEMONIŲ NETEISĖTUMAS

Atskleidus gynybos priemonių sampratą būtina apžvelgti gynybos priemonių neteisėtumo problematiką gynėjo veiklos kontekste. Žemiau pateikiama gynybos priemonių neteisėtumo analizė remiantis skirtingais teisės šaltiniais. Analizuojamas gynybos priemonių neteisėtumas gynėjo procesinės veiklos teisinio reguliavimo aspektu, aptariamas gynėjo naudojamų gynybos priemonių neteisėtumo pasireiškimas teismų praktikoje, apžvelgiamas gynėjo taikomų gynybos priemonių neteisėtumo diskursas baudžiamojo proceso teisės doktrinoje.

2.1. Gynybos priemonių neteisėtumas gynėjo procesinės veiklos teisiniame reguliavime

Gynėjo veiklos reglamentavimo kontekste į gynybos priemonių neteisėtumą galima žvelgti pakankamai siaurai arba labai plačiai. Gynybos priemonių neteisėtumą galima tyrinėti, pavyzdžiui, apsiribojant tik BPK 49 straipsnio taikymo aptarimu, kuris yra pateikiamas kitame skyriuje. Šiame skyriuje į gynybos priemonių neteisėtumą yra žvelgiama plačiau, t.y. aptariamas gynėjo procesinės veiklos teisinis reguliavimas, sistemiškai vertinamas aktualių teisės aktų turinys bei remiantis šia analize daromos išvados.

Gynėjo taikomų gynybos priemonių teisėtumą, tuo pačiu neteisėtumą, Lietuvos baudžiamajame procese apibrėžia įvairūs teisės šaltiniai. Pagrįstai galima teigti, kad svarbiausi teisės aktai, nustatantys gynėjo procesinę padėtį ir reguliuojantys jo veiklos teisėtumo ribas baudžiamajame procese, yra Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau ir BK), Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (toliau ir Advokatūros įstatymas) ir Lietuvos advokatų etikos kodeksas. Todėl tolesnėje šios temos analizėje yra plačiai remiamasi minėtais teisės aktais.

Teisinio reguliavimo aspektu kalbėti apie gynėjo naudojamų gynybos priemonių neteisėtumą yra pakankamai sudėtinga. Kaip jau pažymėta analizuojant gynybos priemonių sampratą, gynėjui yra taikomas dispozityvus procesinės veiklos reguliavimo metodas, t.y. taisyklė, leidžianti gynėjui veikti taip ir tiek, kiek tiesiogiai neuždrausta įstatymu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Toks procesinės veiklos reguliavimas gynėjo neįsprendžia į visiškai kazuistiškai reglamentuotus procesinius veikimo rėmus – jo procesinės veiklos iki galo neformalizuoja,

todėl neleidžia daryti skubotų išvadų dėl jo taikomų gynybos priemonių ar bendro procesinio elgesio neteisėtumo. Šis gynėjo procesinei veiklai taikomas reguliavimo metodas suponuoja kelias reikšmingas išvadas.

Pirma. Dispozityvus gynėjo procesinio elgesio reguliavimas atitinka advokato kaip laisvosios profesijos atstovo, vadinasi veikiančio nepriklausomai nuo Lietuvos baudžiamosios justicijos valdžios, sampratą. Tai reiškia, kad gynėjas yra iš principo kitoks baudžiamąjį procesą subjektas, jam taikomas kitoks procesinio elgesio reguliavimo metodas, jis nėra pavaldi baudžiamosios justicijos valdžios (prokuratūros, ikiteisminio tyrimo įstaigų) dalis. Priešingai, tai subordinaciniais santykiais su baudžiamosios justicijos valdžia niekaip nesusijęs, vadinasi laisvas nuspręsti kaip veikti ir procesine prasme absoliučiai išskirtinis baudžiamąjį procesą personažas.

Antra. Aptariama gynėjo procesinės veiklos reguliavimo specifika leidžia teigti, kad gynėjo veikloje automatiškai įžvelgti jo taikomų gynybos priemonių neteisėtumo negalima. Priešingai, išimtinai remiantis, pavyzdžiui, Advokatūros įstatymo 46 straipsnio 2 dalimi, advokatas netapatinamas su savo klientais ar jų bylomis (Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas, 2004). Tai reiškia, kad nors gynėjas baudžiamajame procese atstovauja visada tik išskirtinai neigiamame kontekste esančio kliento interesams, veikia jo naudai ir kelia visai kitus procesinius tikslus nei baudžiamosios justicijos pareigūnai, tačiau dėl tokios priešingos procesinės padėties jis negali būti savaime suvokiamas kaip iš principo neigiamą funkciją atliekantis baudžiamąjį procesą subjektas. Gynėjas savaime negali būti laikomas asmens traukiamo baudžiamąjį atsakomybėn bendrininkas ar kitoks specialus proceso dalyvis skirtas „ištraukti“ savo klientą iš baudžiamąjį procesą, ar toks baudžiamosios bylos personažas, kuris, neva, skirtas kažkaip kitaip mistiškai „užglaistyti“ apkaltinto asmens galimai padarytas nusikalstamas veikas. Todėl manytina, kad vien gynėjo specifinė padėtis baudžiamajame procese savaime suponuoja ir net negali kelti tokio įtarimo, jog, neva, kiekvienas gynėjas savo funkciją įgyvendina galimai neteisėtomis priemonėmis.

Kompleksiškai analizuojant gynėjo veiklos procesinį reguliavimą pažymėtina, kad Lietuvos įstatymų leidėjas gynėją laikydamas specialiu proceso subjektu dalinai apsprendžia jo procesinę padėtį baudžiamajame procese jam numatydamas tiek specialias teises (BPK 48 str. 1 d.), tiek pareigas (BPK 48 str. 2 d.). Pavyzdžiui, BPK 48 straipsnio 1 dalies 1 punktas numato, kad gynėjas turi teisę susipažinti su įtariamojo sulaikymo protokolu; 2 punktas skelbia, kad gynėjas gali dalyvauti savo kliento apklausose taip pat konfidencialiai susitikti su ginamuoju ir pasirengti apklausai ikiteisminio tyrimo metu ar prieš teisminį posėdį; 7 punktas numato galimybę gynėjui atlikti savarankišką tyrimą skirtą

surinkti gynybai naudingus duomenis nesinaudojant procesine prievarta; 9 punktas numato gynėjui teisę proceso metu pareikšti nušalinimus, prašymus ir pan.

Baudžiamųjų bylų gynėjo pareigos numatytos BPK 48 straipsnio 2 dalyje. Remiantis 48 straipsnio 2 dalies 1 punktu gynėjas yra įpareigotas panaudoti visas gynybos priemones ir būdus gerinančius jo kliento teisinę padėtį; 3 punktas numato, jog gynėjas privalo laikytis reglamentuotos baudžiamojo proceso veiksmų ir posėdžių tvarkos; 4 punktas nurodo saugoti ir neatskleisti profesinės paslapties; 6 punktas draudžia gynėjui naudoti neteisėtas gynybos priemones ir kt.

Aptarta gynėjo teisių ir pareigų visuma numatyta Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse leidžia teigti, kad įstatymų leidėjas reguliuodamas gynėjo procesinę veiklą bei numatydamas specialias teises ir pareigas, įtvirtina savotišką kiekvieno gynėjo procesinio elgesio standartą, taip nubrėžia tam tikras jo teisėtumo ribas.

Kita vertus, įstatymų leidėjo numatytas įpareigojimas gynėjui draudžiantis ginti savo klientą neteisėtomis gynybos priemonėmis nėra konkretus. Nors dispozityvus gynėjo elgesio reguliavimo metodas gynėją įpareigoja savo klientą ginti tik teisėtomis gynybos priemonėmis – t.y. baudžiamojo proceso įstatymu imperatyviai neuždraustomis priemonėmis, tačiau pats įstatymų leidėjas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse taip ir nenurodo, kokios gynybos priemonės yra neleistinos, neapibrėžia neteisėtų gynybos priemonių sąvokos.

Manytina, kad BPK 48 straipsnio 2 dalies 6 punkte numatyta pareiga gynėjui nenaudoti neteisėtų gynybos priemonių turi būti sistemiškai aiškinama su Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu, Advokatūros įstatymu ir Advokatų etikos kodeksu. Tokia tezė formuojama remiantis išvada, kad vadovaujantis tik Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymu nėra įmanoma tinkamai nubrėžti advokato ir jo padėjėjo procesinės veiklos teisėtumo ribų, įvertinti, kokios gynėjo pasitelktos gynybos priemonės yra laikytinos neteisėtomis ir neleistinomis Lietuvos baudžiamajame procese.

Pagrįstai galima teigti, kad aiškiausiai gynybos priemonių neteisėtumą galima identifikuoti tokiuose gynėjo procesiniuose veiksmuose, kurie laikytini ne tik, kad neteisėtais, tačiau ir nusikalstamais. Taigi gynėjas negali procese elgtis taip, kad jo elgesys suponuotų atitinkamos nusikalstamos veikos sudėties egzistavimą jo procesinėje veikloje. Kitaip tariant, gynėjui yra draudžiama daryti nusikalstamą veiką baudžiamojo proceso metu, kuri būtų orientuota tikslu pasiekti atitinkamą proceso rezultatą. Toks teiginys pagrįstas jau paminėta baudžiamojo proceso reguliavimo specifika, gynėjui galima veikti taip, ko tiesiogiai nedraudžia įstatymai.

Šiuo atveju gynėjo nusikalstamą procesinį elgesį riboja Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, uždrausdamas pavojingas ir priešingas teisei veikas, numatydamas tokių nusikalstamų veikų sudėtis. Todėl gynėjas, pavyzdžiui, negali remdamasis BPK 48 straipsnio 1 dalies 7 punktu atlikti tokio savarankiško tyrimo ar jo atskirų veiksmų panaudodamas procesinę prievartą. Taip pat, pavyzdžiui, negali klastoti dokumentų (BK 300 str.), paveikti liudytoją (BK 233 str.), ar daryti kitas nusikalstamas veikas nukreiptas gynybos tikslams pasiekti (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000).

Taigi, nors gynėjo teisinė pagalba turi būti orientuota tik į ginamojo procesinius interesus, ji negali būti neteisėta, juo labiau nusikalstama. Gynėjo procesinė veikla nepateisina jokios formos gynybos nusikalstamo elgesio, nešalina gynėjo baudžiamosios atsakomybės. Aptartas teisinis reguliavimas pagrįstai leidžia teigti, kad gynėjo daroma nusikalstama veika baudžiamojo proceso metu visada suponuoja tokios gynybos priemonės neteisėtumą, todėl pažeidžia ne tik advokato procesinius veiklos pagrindus, tačiau taip pat gynėjui užtraukia baudžiamąją atsakomybę.

Kaip pažymėta anksčiau, Lietuvos įstatymų leidėjas kiekvieną gynėją laiko specialiu baudžiamojo proceso subjektu. Tai reiškia, kad šiandieninis teisinis reglamentavimas Lietuvos Respublikoje įtvirtina vienareikšmę taisyklę – gynėjų korpusas formuojamas teisininkų profesionalų pagrindu. Pagal BPK 17 ir 47 straipsnius baudžiamųjų bylų gynėjais Lietuvos Respublikoje yra tik advokatai ir tam tikrais atvejais, priklausomai nuo inkriminuojamos nusikalstamos veikos sunkumo bei ginamojo valios, advokatų padėjėjai.

Taigi, Lietuvos baudžiamajame procese gynėjais gali būti tik teisininkai profesionalai, kuriems keliami ne tik dideli plačios teisinės kvalifikacijos reikalavimai, tačiau taip pat aukšti profesiniai standartai, nepriekaištingas, etikos ir moralės normoms neprieštaraujantis, elgesys bylos proceso metu. Todėl ženkliai sunkesnis klausimas kyla dėl tokio gynėjo procesinio elgesio neteisėtumo vertinimo, kuris nėra nusikalstamas, tačiau pirmiausia prieštarauja gynėjo veiklos principams bei procesiniams etikos standartams, numatytiems Advokatūros įstatyme ir Advokatų etikos kodekse.

Pavyzdžiui, Advokatūros įstatymo 5 straipsnis numato fundamentalius kiekvieno advokato, *mutatis mutandis* jo padėjėjo, veiklos pagrindų principus. Remiantis šiuo straipsniu, kiekvieno advokato, o tai reiškia ir kiekvieno baudžiamųjų bylų gynėjo veikloje, postuluojami šie esminiai elgesio kriterijai: veiklos savarankiškumo (1 p.), advokatų/jų padėjėjų tarpusavio santykių darnos (2 p.), teisėtumo (3 p.), kliento paslapties saugojimo (4 p.), lojalumo ir interesų konflikto vengimo (5 p.), nepriekaištingo elgesio (6 p.). Taip pat Advokatūros įstatymo 39 straipsnio 1 dalies 1 punkte *expressis verbis* išskirtinai pažymimas advokato veiklos teisėtumo principas bei nurodoma, jog kiekvienas advokatas

privalo laikytis Lietuvos advokatų etikos kodekso reikalavimų ir visada elgtis dorai bei pilietiškai.

Advokatų etikos kodekso 7 straipsnio 1 dalis nurodo, kad teisėtumas yra fundamentalus kiekvieno advokato veiklos principas, todėl visi advokatai privalo veikti tik teisėtai, naudoti tik teisėtas priemones atstovaudami savo klientus. 3 dalis įtvirtina draudimą advokatui veikti prieš teisę – t.y. tenkinti neteisėtus kliento reikalavimus.

Teisėtumo reikalavimas gynėjui iš esmės išplaukia ir iš kitų Advokatų etikos kodekso straipsnių. Pavyzdžiui, 5 straipsnis įtvirtina advokato elgesio nepriklausomumą, o 3 dalis įsakmiai nurodo, kad advokatas privalo vengti neteisėtos įtakos iš trečiųjų asmenų. 6 straipsnio 2 dalis numato, kad kiekvienas advokatas visada privalo, pavyzdžiui, (1 p.) saugoti profesinę garbę ir orumą, nediskredituoti advokato vardo, duotos priesaikos ir teisingumo idėjos; (3 p.) elgtis sąžiningai, mandagiai ir garbingai. 3 dalis įtvirtina advokatui draudimą piktnaudžiauti savo profesiniu vardu. 12 straipsnio 3 dalis numato, kad advokatas su kitu kolega advokatu privalo bendrauti sąžiningai, dalykiškai, draugiškai, taktiškai ir mandagiai. 9 straipsnis pažymi advokato pareigingumo principą. 14 straipsnio 2 dalis nustato, kad kiekvienas advokatas turi gerbti teisumą ir kitas institucijas, visada informuoti apie nedalyvavimą ir pan.

Aptartas advokato veiklos teisinis reguliavimas Advokatūros įstatyme ir Advokatų etikos kodekse viena vertus suponuoja išvadą, kad šie teisės aktai reikšmingai nustato kiekvieno gynėjo profesinį elgesį tiek baudžiamojo proceso metu, tiek jam nevykstant. Atskiri teisės aktų reikalavimai atspindi skirtingus fundamentalius kiekvieno gynėjo procesinės veiklos principus, kurie vienas su kitu persipina. Remiantis aptartais teisės aktais, galima vienareikšmiškai konstatuoti, kad baudžiamajame procese gynėjo konstruojama gynyba privalo būti ne tik profesionali, kokybiška, nepriklausoma ir ginamojo atžvilgiu procesine prasme tendencingai šališka, tačiau taip pat tik išimtinai teisėta kiekvieno gynėjo veikla.

Kita vertus, tenka pripažinti, kad aptartas teisinis reguliavimas iš esmės nieko naujo nepažymi. Advokatūros įstatymas ir Advokatų etikos kodeksas kaip ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas kategoriškai nurodo, jog advokatų bei advokatų padėjėjų veikla yra tik išimtinai teisėta bei neprieštaraujanti imperatyvioms įstatymų normoms, kiekvienas gynėjas privalo netoleruoti kliento neteisėtų, nusikalstamų prašymų ir su juo nusikalstamai, ar kitaip neteisėtai, nebendrininkauti. Visgi iš tokio teisinio reguliavimo taip ir nėra iki galo aišku, koks gynėjo procesinis elgesys, išskyrus nusikalstamą, gali suponuoti neteisėtų gynybos priemonių naudojimą. Sunku suvokti, kaip ir kokio lygio etikos pažeidimas turi būti nustatytas, jog galima būtų pagrįstai teigti, kad

vienokios ar kitokios gynėjo taikomos gynybos priemonės yra neteisėtos. Nėra aišku, koks būtent etikos pažeidimas gali būti laikomas itin „grubiu“ bei užtraukti atitinkamą atsakomybę gynėjui. Taigi toks gynėjo procesinės veiklos reguliavimas tikrai nėra iki galo aiškus, tuo labiau vienareikšmiškas.

Galima pagrįstai teigti, kad įstatymų leidėjas dispozityviu metodu grįsdamas gynėjo procesinį reguliavimą formuoja labai bendras ir pakankamai abstrakčias jo elgesio taisykles. Vadinasi galutinai ir formaliai neapibrėžia gynėjo procesinės veiklos teisėtumo ribų. Gynėjui niekas iš esmės nenustato kaip jis *a priori* turi elgtis procese. Jokie teisės aktai kazuistiškai nereglamentuoja gynėjo ir jo kliento tarpusavio bendravimo stiliaus, teisinių konsultacijų eigos, nenurodo kaip ir kokia konkrečiai turi būti formuojama teisinė gynyba, keliama gynybos versija, naudojama gynybos strategija, pasitelkiama gynybos priemonė, neįvardijama kokia procesinė pozicija privalo būti užimama vienokiu ar kitokiu atveju. Todėl įvertinti gynėjo taikomų gynybos priemonių ar bendro jo elgesio neteisėtumą baudžiamojo proceso metu, remiantis tik aptariamu jo procesinės veiklos reguliavimu, yra pakankamai sudėtinga.

Apibendrinant darytina išvada, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, Advokatūros įstatymas ir Advokatų etikos kodeksas nubrėžia gynėjo procesinio elgesio kryptį ir tam tikrais atvejais konkrečiai indikuoja kada gynėjo elgesys laikomas neteisėtu. Pastebėtina, kad visos gynėjo procesinės galimybės ginti savo klientą pirmiausia yra tik teisėtos gynybos priemonės. Nors Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas draudžia gynėjui naudoti neteisėtas gynybos priemonės, tačiau nenustato, kokios gynybos priemonės yra laikytinos neteisėtomis ir neleistinomis. Gynėjo naudojamų gynybos priemonių neteisėtumą ryškiai pažymi Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu uždraustos pavojingos ir priešingos teisei veikos, kurių padarymas baudžiamojo proceso metu ginamojo labai pačiam gynėjui užtraukia baudžiamąją atsakomybę.

Kiekvienas gynėjas savo procesiniu elgesiu visada privalo demonstruoti teisėtą, etišką ir jokiais būdais nenusikalstamą elgesį, privalo laikytis Advokatūros įstatymo ir Advokatų etikos kodekso reikalavimų. Įvardinti fundamentalūs teisės aktai reguliuojantys kiekvieno gynėjo veiklą iš esmės numato tik bendras, principines, vertinamojo pobūdžio taisykles, tačiau vienareikšmiškai ir aiškiai jo procesinės veiklos nedetalizuoja. Darytina išvada, jog kiekviena situacija yra vertinama *ad hoc* ir išvesti bendrą taisyklę, kaip turi elgtis gynėjas konkrečiu atveju remiantis tik aptartais teisės aktais, yra sunku. Todėl šiuo atveju neišvengiamai būtina įvertinti gynėjo naudojamų gynybos priemonių neteisėtumo vertinimą teismų praktikoje.

2.2. Gynėjo taikomų gynybos priemonių neteisėtumo vertinimas teismų praktikoje

Aptarus gynėjo procesinės veiklos reglamentavimą gynybos priemonių neteisėtumo kontekste, būtina išanalizuoti gynėjo procesinio elgesio neteisėtumo ribas teismų praktikos aspektu. Šioje rašto darbo dalyje yra aptariamas gynėjo naudojamų gynybos priemonių neteisėtumo pasireiškimas teismų praktikoje, pažymimas teismų konkrečių situacijų vertinimas ir požiūris į neleistinos gynybos atvejus.

Tenka pripažinti, kad ryškiausi neteisėtos gynybos pavyzdžiai teismų praktikoje pasireiškia nusikalstamu gynėjo elgesiu bylos proceso metu. Tokius atvejus galima išvelgti tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje, tiek ir žemesnių instancijų teismų praktikoje.

Pavyzdžiui, vienoje byloje advokatas nuteistas už tai, kad būdamas gynėju ir teikdamas juridines paslaugas įtariamajam, papildomos apklausos metu siekė, kad jo klientas visiškai išvengtų baudžiamosios atsakomybės. Tokiu tikslu gynėjas pasiūlė savo klientui susirasti kitą asmenį, kuris prisiimtų atsakomybę už kliento galimai padarytą nusikalstamą veiką bei sudarytų su juo garažo nuomos sutartį suklastojant datą. Teismas padarė išvadą, kad taip gynėjas palenkė savo klientą suklastoti ir panaudoti suklastotą dokumentą, todėl piktnaudžiavo tarnyba, diskreditavo advokatūros vardą ir padarė nusikalstamas veikas (BK 24 str. 5 d. ir 300 str. 1 d. bei 228 str. 1 d.). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pripažino, kad gynėjas aptariamoje situacijoje naudojo neteisėtas gynybos priemones (BPK 48 str. 2 d. 6 p.), kurios šiuo atveju buvo nusikalstamos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Kitoje situacijoje taip pat atspindėtas klasikinis gynėjo naudotos gynybos priemonės neteisėtumo atvejis. Baudžiamojoje byloje gynėjas nuteistas pagal BK 227 straipsnio 1 dalį už tai, kad advokatų kontoroje tiesiogiai susitarė duoti, o galiausiai davė 2 500 Lt. kyšį Kauno apygardos prokuratūros apylinkės prokuratūros prokurorui, jog šis ikiteisminį tyrimą pabaigtų atleidžiant jo klientą nuo baudžiamosios atsakomybės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Žemesnės instancijos teismų praktikoje taip pat galima rasti tipinių gynėjų „persistengimo“ pavyzdžių. Antai gynėjas, gindamas savo klientą, teismo patalpose paprašė nukentėjusįjį pakeisti savo parodymus jo ginamojo naudai ir teigė, kad už tai atsidėkos. Kaip pažymėjo teismas: „Prašymas, siūlymas, vertimas duoti melagingus parodymus yra neteisėtas veiksmas, kuris, savaime aišku, iškrenta iš teisinių paslaugų ratą sudarančių veiksmų.“ (Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo 2012 m. liepos 31 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

Kaip matyti iš pateiktų teismų praktikos pavyzdžių, Lietuvos teismai vieningai pažymi, jog tokia gynėjo veikla baudžiamojo proceso metu, kai advokatas savo ginamojo labai tiesiogiai daro nusikalstamą veiką yra laikytina visiškai neteisėta, absoliučiai ydinga, prieštaraujanti fundamentaliems teisės ir advokatų profesinės etikos principams. Remiantis analizuotais atvejais darytina išvada, kad gynėjas gindamas savo klientą negali naudoti nusikalstamų priemonių, t.y. daryti nusikalstamų veikų, negali siekti, jog atstovaujamas klientas išvengtų baudžiamosios atsakomybės. Tokie aiškiai neteisėti veiksmai nepateisina naudotų neteisėtų gynybos priemonių pagrįstumo, taip pat nešalina gynėjo baudžiamosios atsakomybės.

Visgi praktikoje pasitaiko ir ne tokių vienareikšmiškai aiškių atvejų dėl atskirų gynėjo veiksmų traktavimo. Įdomesnis diskusinis pavyzdys nagrinėtas byloje, kurioje baudžiamojon atsakomybėn patrauktas advokatas pagal BK 233 straipsnio 1 dalį bei kaltintas tuo, kad būdamas gynėju baudžiamajame procese savo klientų labai, įtikinėjo procesinį nukentėjusiosios statusą turintį asmenį, kad ji nagrinėjant bylą apeliacinės instancijos teisme duotų melagingus parodymus, diktavo melagingo pareiškimo tekstą, kuris vėliau buvo pateiktas teismui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Aptariamam atveju situacija nėra visiškai iki galo aiški ir vienareikšmiška. Šiuo atveju verti dėmesio yra gynėjo, patraukto baudžiamojon atsakomybėn, kasacinio skundo argumentai, kuriame pastarasis neigė, jog įtikinėjo asmenį duoti melagingus parodymus ir nurodė, kad nukentėjusioji į jo kontorą atvyko pati, savo iniciatyva įteikė jam parašytą raštelį, kuriame jau buvo pakeitusi bylos aplinkybių vertinimą. Anot gynėjo jis tik įspėjo nukentėjusiąją dėl melagingų parodymų davimo teisinių pasekmių, o proceso apeliacinės instancijos teisme metu teismui pateikė vertinti vieną iš nukentėjusiosios rašytų raštų. Remiantis gynėjo pozicija – tai nebuvo jo nusikalstamas elgesys, o tik profesinė pareiga panaudoti visas teisėtas gynybos priemones ir būdus lengvinančias jo klientų teisinę padėtį byloje (BPK 48 straipsnio 2 d. 1 p.). Kasatorius taip pat pažymėjo, kad nukentėjusiosios pareiškimo, kuriame išdėstyta kitoks įvykių vertinimas, taip pat tokio raštelio priėmimas bei perdavimas teismui nėra baudžiamojo proceso kodekse draudžiama neteisėta gynybos priemonė, tuo labiau nusikalstama veika. Jo vertinimu vien toks kaltinimas yra nukreiptas prieš pačią advokatūrą, todėl yra pavojus, kad visi gynėjai bus traukiami baudžiamojon atsakomybėn dėl lojalių profesinių pareigų atlikimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Analizuojamoje byloje, nekvestionuojant įrodymų vertinimo konteksto, pažymėtina, kad gynėjo kasaciniame skunde išdėstyti argumentai iš esmės turi juridinio pagrįstumo.

Aukščiau aptartas gynėjo veiklos procesinis reguliavimas suponuoja išvadą, jog kiekvienas baudžiamųjų bylų advokatas ar jo padėjėjas baudžiamajame procese turi būti aktyvus, veiklus, sumanus proceso subjektas, išimtinai veikti tik savo kliento naudai ir teisėtiems interesams. Manytina, kad vien pats gynėjo ir nukentėjusiosios susitikimas, kuris, anot paties teisininko, vyko išimtinai tik nukentėjusiosios iniciatyva, vargiai ar gali būti *per se* vertinamas kaip gynėjo naudojama neteisėta gynybos priemonė, t.y. neteisėtas poveikis proceso dalyviui. Bendras aptariamo įvykio kontekstas išdėstytas kasaciniame skunde taip pat nesuponuoja pagrįsto manymo, jog savo veiksmais gynėjas kažkaip pažeidė profesinę etiką. Šiuo atveju sunkiai tikėtina, kad vien gynėjo ir nukentėjusiosios susitikimas gali būti vertinimas kaip, pavyzdžiui, Advokatų etikos kodekso 5 straipsnio 3 dalies įpareigojimo, vengti neteisėtos pašalinės įtakos, pažeidimas ir pan. Taigi, manytina, kad vien pats advokato ir nukentėjusiosios susitikimas, nekvestionuojant teismo atlikto įrodymų vertinimo proceso, savaime negali būti traktuojamas kaip neteisėtas, ar tuo labiau nusikalstamas, gynėjo elgesys baudžiamojo proceso metu. Pritartina kasaciniame skunde išdėstytam argumentui, kad automatiškai gynėjo veikloje negalima įžvelgti neteisėto, tuo labiau nusikalstamo elgesio, kadangi kitaip joks gynėjas baudžiamojo proceso metu niekada negalės jaustis saugiai, kyla grėsmė, jog taip gynyba taps itin pasyvi, todėl neveiksminga procesine kaltinimo atsvara.

Gynėjo naudojamų gynybos priemonių neteisėtumo kontekste itin fundamentali yra viena Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis, kuri tarsi apibendrina aukščiau aptartų atvejų neteisėtumo vertinimą. Kaip šioje nutartyje pažymėjo kasacinis teismas: „Jei advokatas, gindamas įtariamąjį ar kaltinamąjį, naudoja neteisėtas gynybos priemones, jis gali būti traukiamas atsakomybėn. Jei advokato padaryti pažeidimai gali būti kvalifikuojami kaip nusikalstama veika, advokatu gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė. Gynėjo pareiga panaudoti visas įstatymuose nurodytas gynybos priemones ir būdus, kad būtų nustatytos aplinkybės, teisinančios ginamąjį ar lengvinančios jo atsakomybę (BPK 48 straipsnio 2 dalies 1 punktas), sistemiškai susijusi su jo pareiga nenaudoti neteisėtų gynybos priemonių (BPK 48 straipsnio 2 dalies 6 punktas).“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Remiantis cituota nutartimi darytina išvada, kad kasacinis teismas savo praktikoje neteisėtomis gynybos priemonėmis laiko tiek visiškai nusikalstamą gynėjo elgesį baudžiamojo proceso metu, kuris gali būti kvalifikuojamas pagal atitinkamą baudžiamojo įstatymo straipsnį ir gynėjui užtraukti baudžiamąją atsakomybę, tiek ir kitus gynėjo netoleruotinus veiksmus, kurie prasilenkia su jo profesiniais veiklos standartais, ypatingai teisėtumo principu. Taigi gynėjo neteisėti veiksmai gali ir neatitikti konkrečios

nusikalstamos veikos sudėties, tačiau pažeisti advokato etiką ir taip suponuoti tam tikrą baudžiamojo proceso metu panaudotų gynybos priemonių ar bendrą procesinio elgesio neteisėtumą.

Pavyzdžiui, vienoje byloje gynėjui už neatvykimą be svarbios priežasties į teismo posėdį buvo paskirta 30 MGL dydžio bauda. Gynėjo apeliacinis skundas buvo netenkintas atmetant advokato argumentą, kad jo klientas leido jam nedalyvauti teismo posėdyje tam, kad už juridines paslaugas reikėtų mokėti mažesnę sumą (Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Šioje situacijoje aiškiai atsispindi gynėjo profesinės veiklos principų pažeidimas, aplaidus sutartinių ir profesinių prievolių vykdymas, kuris niekaip nesiderina su advokato veiklos pagrindais, todėl prieštarauja gynėjo profesinei etikai ir yra laikytinas visiškai neteisėtu gynėjo elgesiu nukreiptu ne tik prieš patį procesą ar teismą, tačiau taip pat ir prieš patį ginamąjį.

Tam tikri neteisėtos gynybos, t.y. neteisėtų gynybos priemonių panaudojimo, pavyzdžiai taip pat pažymimi ir kitose situacijose. Viena tokių yra ginamojo ir jo gynėjo tikslas vilkinti baudžiamosios bylos nagrinėjimą, kuris pasireiškia įvairiais gynybos veiksmis, pavyzdžiui, gynėjo sistemingų prašymų atidėti baudžiamosios bylos nagrinėjimą teikimais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Pastebėtina, kad gynėjo piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis gali taip pat pasireikšti jam teikiant nepagrįstus skundus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. spalio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kitoje byloje proceso vilkinimas buvo konstatuotas gynėjo užimtumu bei pastarojo suvokimu, jog dėl įtempto atstovavimo grafiko jis tikrai neturės galimybių teismo posėdyje ginti savo kliento (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Nurodyta teismų praktika tarsi formuoja savotišką neteisėtų gynybos priemonių „sąrašą“, kuris pažymi tokią gynėjo neleistiną veiklą, kuri nors ir nėra nusikalstama, tačiau neatitinka advokato profesinio elgesio standartų. Minėti pažeidimai pasireiškia tam tikru sistemiškumu ir tokia gynyba, kuri yra nukreipta tiesiogiai prieš patį baudžiamąjį procesą, su piktybiniu tikslu jį stabdyti, ilginti bei vilkinti.

Kita vertus, teismų praktika į esminį klausimą taip ir neatsako. Iki galo taip ir nėra aišku, kada gali būti nustatomas gynybos tikslas vilkinti baudžiamąją bylą, kada gynėjas piktnaudžiauja savo teise skųsti proceso veiksmus, kada gynėjo užimtumas leidžia pagrįstai manyti, kad gynėjas neturės jokių galimybių atvykti į teismo posėdį ginti savo kliento. Nėra visiškai aiškus aplinkybių traktavimas, kada minėti atvejai tampa neteisėtais, taip ir nėra aišku koks turi būti nustatytas gynybos priemonių „grubumas“ ar tam tikras neteisėtumo lygis, kad gynėjas susilauktų tam tikrų neigiamų teisinių pasekmių.

Šiuo atveju aiškiai matyti, kad tokia teismų praktika pažymi, jog kiekviena situacija yra vertinama itin individualiai. Tai viena vertus padidina teismo diskrecijos teisę *ad hoc* nuspręsti ar gynyba, pavyzdžiui, piktnaudžiauja savo teisėmis ir stabdo procesą bei pačios baudžiamosios bylos nagrinėjimą. Kita vertus, tokia pozicija neleidžia susiformuoti pastoviai ir neginčytinai teismų praktikai bei neišpildo pagrįstų kiekvieno gynėjo lūkesčių žinoti, kada ir koks profesinei etikai prieštaraujantis elgesys gali jį eliminuoti iš proceso ir/ar užtraukti atitinkamą atsakomybę.

Atkreiptinas dėmesys, kad aptartoje praktikoje gynėjai ne visais atvejais susilaukė tam tikros atsakomybės. Pavyzdžiui, ne visose bylose gynėjui buvo paskirta bauda ar pastarasis buvo nušalintas nuo proceso pagal BPK 49 straipsnį ir pan. Kai kuriose situacijose gynėjo procesinio elgesio vertinimu buvo apsiribota tik pačiuose teismo baigiamuosiuose aktuose, kuriuose konstatuotas tam tikras gynėjo procesinio elgesio neteisėtumas ar neigiamas gynėjo taikytų gynybos priemonių vertinimas.

Pastebėtina, kad teismų praktikoje taip pat galima aptikti ir tokių bylų, kuriose yra keliami kitokie gynėjo procesinės veiklos neteisėtumo klausimai. Ypatingai ryškus to pavyzdys yra ginamojo, kuriam suteikiama valstybės garantuojama teisinė pagalba, nuomonė dėl netinkamo, dažnai pasyvaus ir neveiksmingo, interesų atstovavimo baudžiamajame procese.

Antai vienoje byloje ginamasis siekė atsisakyti jam paskirtos gynėjos bei nurodė, kad jo teisinė gynyba yra neveiksminga. Šioje byloje teismas pažymėjo, kad teismo posėdžio protokolo turinys neleidžia daryti išvados apie neigiamą advokatės teiktos gynybos kokybę. Teismas gana lakoniškai pažymėjo, kad gynėjos pateikti argumentai dėl suėmimo termino nepratęsimo buvo išsamūs ir aiškūs (Panevėžio apygardos teismo 2010 m. sausio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Kitoje byloje kaltinamasis taip pat buvo nepatenkintas gynėjo teikiamos gynybos kokybe ir jo procesine pozicija neteikti apeliacinio skundo. Kaip šiuo atveju pažymėjo teismas: „Apelianto pretenzijos valstybės paskirtiems gynėjams, kad jie nevykdė apelianto nurodymų, nesurašė apeliacinio skundo, nesusiję su minėtomis procesinėmis teismo funkcijomis užtikrinant asmens teisę į gynybą.“ (Klaipėdos apygardos teismo 2014 m. gruodžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Dėl ginamųjų manymo, jog jiems teikiama neefektyvi teisminė gynyba, atkreiptinas dėmesys į vieną labai reikšmingą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartį, kurioje suformuota aktuali praktika ir vienareikšmiškai pažymėta tai, kad: „gynybos organizavimas iš esmės yra ginamojo ir jo gynėjo tarpusavio reikalas, ir kasatoriaus subjektyvi neigiama nuomonė apie jam suteiktos teisinės pagalbos kokybę nėra pagrindas konstatuoti teisės į

gynybą suvaržymą ar netinkamą interesų gynimą“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Analogiška pozicija aptinkama ir žemesnių instancijų teismų nagrinėjamose bylose (Klaipėdos apygardos teismo 2012 m. vasario 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

Taigi šiuo atveju taip ir nėra iki galo aišku ar tam tikras gynėjo elgesys, kuris neatitinka ginamojo lūkesčių, gali suponuoti gynėjo procesinio elgesio neteisėtumą ir užtraukti jam tam tikrą atsakomybę. Pastebėtina, kad dažniausi aptartoje teismų praktikoje gynybos interesų nesuderinimo atvejai yra tie, kai ginamąjį baudžiamajame procese atstovauja valstybės paskirtas gynėjas, kuris elgiasi pasyviai, pavyzdžiui, nesurašo apeliacinio skundo. Nors Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymi, kad gynyba yra privatus ginamojo ir jo gynėjo tarpusavio kooperacijos reikalas, tačiau tai kilusios įtampos dėl netinkamo atstovavimo klausimo nenumalšina. Todėl taip ir nėra aiškaus atsakymo dėl tokio gynėjo procesinio elgesio vertinimo.

Įvertinus teismų praktiką, gynėjo neteisėtų gynybos priemonių naudojimo kontekste, darytina išvada, kad gynėjo pasitelkiamų gynybos priemonių neteisėtumas baudžiamajame procese ryškiausiai pasireiškia gynėjui tiesiogiai įgyvendinant nusikalstamus tikslus, t.y. savo kliento labui siekiant jo baudžiamosios atsakomybės išvengimo, tokiu tikslu padarant nusikalstamą veiką. Toks gynėjo elgesys laikytinas visiškai neteisėta, nusikalstama, gynybos priemone, kuri pažeidžia ne tik advokatų profesinę etiką, tačiau taip pat užtraukia ir baudžiamąją atsakomybę pačiam gynėjui. Kita vertus, aptarta aktuali teismų praktika suponuoja mintį, jog yra pakankamai žalinga kiekviename procesiniame veiksmo savime bandyti įžvelgti gynėjo taikomų gynybos priemonių neteisėtumą.

Pažymėtina, kad kiti gynėjo veiksmai, kurie taip pat suponuoja jo taikomų gynybos priemonių neteisėtumą, remiantis teismų praktika, yra laikytinas toks gynėjo procesinis elgesys, kuris yra visiškai nesuderinamas su advokatų profesine etika ir pažeidžia jo veiklos teisėtumo pagrindus. Aptarta teismų praktika leidžia teigti, kad tokiomis neteisėtomis gynybos priemonėmis turi būti laikomi tokie ydingi gynėjo veiksmai, kurie yra nukreipti prieš patį baudžiamąjį procesą su siekiu jį ilginti, vilkinti ar visiškai destabilizuoti. Tenka pripažinti, kad teismų praktika vienareikšmiškai nenurodo kaip turi būti nustatomas gynėjo piktnaudžiavimas jam įstatymų suteiktomis procesinėmis teisėmis, kadangi kiekviena situacija konkrečiu atveju yra vertinama itin individualiai, todėl pakankamai skirtingai. Atkreiptinas dėmesys, jog neretai teismai apsiriboja gynėjo naudotų gynybos priemonių neteisėtumą konstatuoti tik baigiamajame teismo akte, taip tik pažymint, kad vienu ar kitu veiksmu gynėjas piktnaudžiavo savo procesinėmis teisėmis ir jas naudojo nepagrįstai.

2.3. Gynybos priemonių neteisėtumo vertinimas baudžiamojo proceso teisės doktrinoje

Išanalizuotas gynybos priemonių neteisėtumas gynėjo procesinio reguliavimo ir teismų praktikos kontekste reikalauja aptarti teisės doktrinos požiūrį nagrinėjamos temos aspektu. Todėl šioje rašto darbo dalyje aptariamas baudžiamojo proceso teisės mokslo požiūris į gynėjo procesinę veiklą, naudojamas gynybos priemonės, jo procesinio elgesio neteisėtumo kontekste.

Teisės doktrinoje gynybai, ar tuo labiau neteisėtų gynybos priemonių temai, deja, nėra skiriama daug dėmesio. Užsienio teisėje, pavyzdžiui, anglosaksų teisinėje tradicijoje, gynybos priemonių neteisėtumo tema iš esmės visai nėra nagrinėjama. Tokiose valstybėse teikiamas neabejotinai didesnis prioritetas kitoms mokslinėms temoms, pavyzdžiui, itin plačiai nagrinėjama savęs nekaltinimo privilegijos tematika (Link, 1992, p. 878–903), taip pat, pavyzdžiui, (Amar, Lettow, 1995, p. 857–928) bei kt.

Taigi, teisės mokslo autorių analizuojančių aptariamą problematiką sąrašas nėra didelis. Lietuvoje šiai temai nemažai dėmesio skyrė ir gynėjo procesinio elgesio standartus diskutavo S. Bieliackinas (analizavęs situaciją tarpukariu) ir R. Merkevičius. Todėl žemiau pateikiamas gynėjo taikomų gynybos priemonių neteisėtumo vertinimas teisės literatūroje yra plačiausiai aptariamas remiantis šių autorių darbais.

Tenka pripažinti, kad teisės mokslas nagrinėjamos temos aspektu iš esmės nieko naujo neatskleidžia. Paradoksalu, tačiau gynybos priemonių neteisėtumo tema teisės literatūroje yra nagrinėjama pažymint gynėjo veiklos teisėtumą. Pavyzdžiui, Lietuvos baudžiamojo proceso teisės doktrinoje, kaip viena iš pagrindinių gynėjo pareigų, postuluojamas gynybos teisėtumo užtikrinimas ir kliento gynimas tik leistinomis gynybos priemonėmis (Goda, 2003, p. 43). Kituose doktrinos šaltiniuose taip pat vienareikšmiškai pažymima, kad nesutarimai byloje tarp dviejų konkuruojančių ir iš principo visiškai priešingų procesinių kūnų, t.y. kaltinimo ir gynybos, „turi būti sprendžiami moralės ir teisės normų ribose.“ (Gušauskienė, 2007, p. 57).

Vadinasi, remiantis teisės doktrinos požiūriu, gynėjas pats būdamas ginamojo pasitelkta gynybos priemonė kaip teisės profesionalas privalo užtikrinti, kad visa juridinė gynyba būtų ne tik veiksminga, kokybiška, tačiau pirmiausia teisėta jo procesinė veikla. Tai reiškia, kad gynėjas atlikdamas gynimo funkciją turi paisyti jo veiklos legalumą nubrėžiančių įstatymų reikalavimų ir atstovaudamas savo klientą pirmiausia turi neperžengti, neretai sunkiai numatomos, teisėtumo ribos.

Tokia mintis nėra anokia naujiena. Priešingai, neteisėtos gynybos priemonės savaime nėra ir negali būti laikomos gynybos priemonėmis. Neteisėtos gynybos priemonės pirmiausia yra teisės pažeidimai, pavyzdžiui, nusikalstamos veikos, etikos nusižengimai, kurie diskredituoja patį gynėją, ginamąjį, o tuo pačiu visą gynybą. Kaip aiškiai pažymima teisės doktrinoje, nors gynėjo esminis elgesio tikslas yra ginamojo interesas, tačiau gynėjas veikdamas procese reprezentuoja ir viešąjį interesą, vadinasi negali ginti savo kliento neteisėtomis priemonėmis, negali būti perdėm pasyvus, visada privalo profesionaliai įvertinti atskirą situaciją (Goda, Merkevičius, 2003, p. 128-129).

Ši mintis atskleidžia tai, kad gynėjas gindamas savo klientą yra atsakingas ne tik prieš savo ginamąjį, tačiau taip pat ir prieš pačią visuomenę. Tiesa, vadovaujantis S. Bieliackino mintimi pažymėtina, jog didžiąja dalimi visuomenės interesas yra ne tai, jog baudžiamajame procese dalyvautų kažkoks mistinis visuomenės atstovas, tačiau pagrindinis tikslas yra tai, kad kiekvienas įtariamasis (kaltinamasis) turėtų savo patikimą privačių interesų gynėją (Bieliackinas, 1930, p. 11).

Tokia idėja suponuoja mintį, jog iš pačios gynybos, pasižyminčios savo teisėtumu, išplaukia tiek ginamojo interesų užtikrinimas, tiek tinkamas visuomenės intereso atstovavimas baudžiamajame procese. Remiantis S. Bieliackino teorija, gynėjo tarnavimas klientui ir daro jo procesinę veiklą visuomenišką (Bieliackinas, 1930, p. 17). Tačiau teisės mokslininkas „gynėjo tarnavimą klientui“ supranta išimtinai tik kaip teisėtą gynėjo procesinę veiklą. Šią mintį iliustruojant vaizdingais autoriaus žodžiais: „Gynėjas negali taip veikti, kad jam pačiam galima būtų pritaikyti baudžiamojo kodekso straipsnį.“ (Bieliackinas, 1930, p. 17).

Anot R. Merkevičiaus: „Viešąjį interesą gynėjas reprezentuoja taip pat per laiku atliekamos ir veiksmingos teisinės pagalbos teikimą – viena vertus, būdamas išimtinai privataus intereso reiškėju ir šia linkme teikdamas konkrečiam ginamajam laiku ir kokybišką teisinę pagalbą ir taip – šališkai atkreipdamas dėmesį į svarbias aplinkybes ar teisinius aspektus, padėdamas teismui nesuklysti priimant galutinį teismo sprendimą (pozityvi viešojo intereso išraiška), kita vertus to nedarydamas bet kaip: bet kokiomis priemonėmis, būdais ir metodais (negatyvi viešojo intereso išraiška).“ (Merkevičius, 2012, p. 125).

Taigi, galima teigti, kad teisės doktrina, lygiai taip pat kaip ir teismų praktika, nepripažįsta tokio gynėjo elgesio, kuris yra ne tik, kad neteisėtas, tačiau taip pat ir nusikalstamas. Remiantis šiuo požiūriu, kiekvieno gynėjo procesinės veikimo ribos nėra ir negali būti begalinės, kadangi gynėjo procesinė užduotis nėra, ir jokių būdu negali būti, padėti savo klientui išvengti baudžiamosios atsakomybės. Priešingai, gynėjas

baudžiamajame procese privalo veikti savo teisėtuose veiklos rėmuose, jis nėra, ir negali būti, ginamojo profesinis bendrininkas. Kaip vaizdžiai pažymi S. Bieliackinas, gynėjo užduotis baudžiamajame procese yra ginti savo klientą, o ne jį „baltinti“ (Bieliackinas, 1930, p. 47). Vadinasi kiekvienas gynėjas yra įpareigotas veikti baudžiamajame procese tik naudojant išimtinai teisėtas gynybos priemones.

Vis tik tenka pripažinti, kad teisės mokslas taip pat pastebi, jog neretu atveju, atotrūkis nuo teisėto gynėjo veikimo iki jo pasirinktų ir naudojamų gynybos priemonių neteisėtumo yra sunkiai numatomas. Žiūrint iš teisės literatūros perspektyvos, kuo konkrečiai be nusikalstamų veikų darymo pasireiškia gynėjo naudojamų gynybos priemonių neteisėtumas, pozicijų šiuo klausimu yra gana įvairių.

Pavyzdžiui, suponuoti tam tikrą gynybos priemonių neteisėtumą gali gynėjo piktnaudžiavimas įstatymų suteiktoms procesinėmis teisėmis (Goda, Merkevičius, 2003, p. 118). Anot kitų šaltinių, tai gali būti gynėjo vengimas dalyvauti baudžiamajame procese su tikslu jį stabdyti (Goda, 2005, p. 109). Taip pat gynėjo taikomų gynybos priemonių neteisėtumą indikuoja gynėjo pareiškiami nušalinimai visiškai išgalvotais pagrindais (Goda, Merkevičius, 2003, p. 123). Tai gali būti nepagrįstų ir prieštaraujančių gynėjo profesinei etikai ginamojo norų tenkinimas (Goda, Merkevičius, 2003, p. 129) ir pan.

Vadinasi, teisės doktrina panašiai kaip ir teismų praktika, gynėjo naudojamų gynybos priemonių neteisėtumą supranta plačiau nei tik gynėjo nusikalstamą elgesį baudžiamojo proceso metu. Šiuo atveju tai gali būti ir etikos pažeidimai, kurie suponuoja tam tikro lygio neteisėtumo buvimą gynėjo procesiniuose veiksmuose. Taigi gynėjas privalo ne tik, kad nedaryti nusikalstamų veikų, tačiau taip pat nepažeisti profesinės etikos principų ir taip nediskredituoti pačios gynybos. Vadovaujantis R. Merkevičiaus mintimi: „Atlikdamas bet kokią veiksmą ar darydamas viešą pareiškimą, advokatas turi demonstruoti pagarbą teisei ir profesinei (advokato) etikai (advokato elgesys turi būti tik teisėtas ir negali būti neetiškas) – advokatas negali nei pats nusikalsti, nei skatinti, toleruoti ar teisinti kitų nusikalstamą elgesį. Vaizdžiai tariant, gindamas konkretų apkaltintą žmogų, advokatas gina ne nusikaltimą ar nusikaltėlį, o žmogų ir teisę.“ (Merkevičius, 2012, p. 125). Taigi gynėjo procesinė veikla nėra skirta „paralyžiuoti kriminalinę justiciją.“ (Merkevičius, 2014, p. 306).

Kita vertus, gynėjo pareiga elgtis tik teisėtai ir nepriekaištingai nėra visiškai vienareikšmiškai suprantamas įpareigojimas, todėl, manytina, turi būti derinamas su tam tikromis pačio ginamojo asmens teisėmis. Pavyzdžiui, sunku būtų įžvelgti gynėjo procesinį piktnaudžiavimą tuo atveju jei šis, net pagrįstai manydamas, kad jo ginamasis padarė nusikalstamą veiką, patartų savo klientui visiškai tylėti. Akivaizdu, kad net tokiomis

aplinkybėmis ginamojo naudojimas absoliučiu konstituciniu *nemo tenetur se ipsum accusare* principu ir atsisakymas tapti informacijos šaltiniu baudžiamojame byloje, negali būti laikomas gynėjo piktnaudžiavimu procesine padėtimi. Priešingai, teisiamąjį tylėjimas negali suponuoti jokių reikšmingų išvadų dėl tokios pozicijos pasirinkimo (Pradel, 2001, p. 416). Vadinasi, gynėjo patarimas ginamajam tylėti turi būti laikoma net tik teisėta, tačiau taip pat priklausomai nuo situacijos ir pakankamai veiksminga gynybos priemonė.

Lygiai taip pat aktyviai dalyvaudamas baudžiamajame procese, kaltinamasis (įtariamasis), gynėjo patartas, manytina, pats neprivalo laikytis aukštų moralės (etikos) standartų, todėl tokiu atveju nebaudžiamai gali remtis tokia taktika ir kaip gynybos priemone naudotis procesine galimybe pateikti klaidingą informaciją baudžiamajame procese, t.y. meluoti. Todėl šiuo atveju, manytina, kad gynėjas turi visišką teisę savo klientui patarti nesakyti tiesos ir už tai visiškai nesulaukti jokių neigiamų padarinių. Kita vertus, kaip aiškiai pažymi R. Merkevičius: „melavimas, nors ir nėra teisė (lot. jus), neabejotinai yra nedraudžiama procesinė (teisinė ir teisėta) galimybė gintis.“ (Merkevičius, 2008, p. 560).

Remiantis išanalizuota teisės literatūra darytina išvada, kad Lietuvos teisės mokslo požiūris į gynėjo veiklą ir jo naudojamų neteisėtų gynybos priemonių temą yra pakankamai vieningas ir iš esmės sutampa su Lietuvos teismų praktikoje sutinkamais gynėjo naudojamų gynybos priemonių neteisėtumo pavyzdžiais. Pažymėtina kad gynėjo taikoma gynyba teisės doktrinoje yra postuluojuama kaip profesionali, efektyvi, tačiau išimtinai tik teisėta kiekvieno teisininko profesionalo procesinė veikla. Gynėjo taikomų gynybos priemonių neteisėtumas teisės literatūroje pažymimas kaip visų pirma nusikalstamas gynėjo elgesys jam tiesiogiai darant nusikalstamas veikas savo kliento naudai.

Kita vertus, apibendrintina, kad teisės doktrinoje, neteisėtomis gynybos priemonėmis laikytinas ir toks gynėjo elgesys, kuris yra visiškai nesuderinamas su jo profesine etika. Taigi šiuo atveju gynybos priemonių neteisėtumas yra suprantamas plačiai. Vis tik pastebėtina, kad teisės literatūra aiškiai taip ir nepažymi, kokią ir kokio pobūdžio etikos pažeidimai gali užtraukti teisinę atsakomybę gynėjui, todėl šis klausimas plačiau analizuojamas kitame skyriuje.

3. NETEISĖTŲ GYNYBOS PRIEMONIŲ PADARINIAI

Įvertinus gynybos priemonių neteisėtumo problematiką teisinio reguliavimo, teismų praktikos ir teisės doktrinos aspektais, būtina aptarti neteisėtų gynybos priemonių panaudojimo sukeltus teisinius padarinius gynėjui. Šioje darbo dalyje analizuojami keli neteisėtos gynybos priemonių panaudojimo padariniai: diskutuojamas gynėjo nušalinimo institutas įtvirtintas BPK 49 straipsnyje bei aptariama gynėjo drausminės atsakomybės problematika.

3.1. Gynėjo nušalinimas pagal BPK 49 straipsnį

Gynėjo nušalinimas yra tiesioginis procesinis neteisėto gynėjo elgesio padarinys. Gynėjo nušalinimas, jam panaudojus arba naudojant neteisėtas gynybos priemones, reglamentuotas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 49 straipsnyje, tačiau teisinio reguliavimo požiūriu, deja, įstatymų leidėjas yra itin abstraktus. BPK 49 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad gynėjo nušalinimas yra galimas tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek bylą nagrinėjant teisme. Atitinkamai įstatymas tokią teisę ikiteisminio tyrimo metu suteikia prokurorui, o bylą nagrinėjant teisme teisėjui. Baudžiamojo proceso kodekso 49 straipsnio 2 dalis numato gynėjo nušalinimo apskundimo galimybę, kuria gali pasinaudoti tiek pats gynėjas, tiek ir jo ginamasis. Kaip matyti, BPK 49 straipsnyje įtvirtinto gynėjo nušalinimo instituto reglamentavimas yra itin lakoniškas, todėl daryti reikšmingas išvadas remiantis vien tik įstatymu yra praktiškai neįmanoma.

Pažymėtina, kad BPK 49 straipsnio taikymo pagrindai, remiantis išimtinai tik baudžiamojo proceso įstatymu, taip ir lieka neaiškūs. Tiesa, anksčiau analizuota gynybos priemonių neteisėtumo tema leidžia teigti, kad tokių priemonių neteisėtumas pasireiškia paties gynėjo nusikalstamu elgesiu arba su jo profesine etika visiškai nesuderinamais veiksmais baudžiamojo proceso metu. Remiantis Baudžiamojo proceso kodekso komentare išdėstytais BPK 49 straipsnio taikymo pagrindais, jais ir yra laikytini gynėjo daromos nusikalstamos veikos arba grubus piktnaudžiavimas BPK suteiktomis teisėmis (Goda, Merkevičius, 2003, p. 130). Nors minėti kriterijai tarsi suponuoja šio instituto egzistavimo pagrįstumą ir taikymo tikslingumą, vis tiek neišvengiamai būtina įvertinti gynybos priemonių neteisėtumo identifikavimo problematiką tokių priemonių panaudojimo padarinių, t.y. gynėjo nušalinimo pagal BPK 49 straipsnį, taikymo kontekste, kadangi tik

taip yra galima tinkamai įvertinti aptariamo straipsnio taikymo kriterijus, jų nustatymo pagrįstumą ir kylančius iššūkius tokiaime procese.

Pirmiausia atkreiptinas dėmesys, kad BPK 49 straipsnyje reglamentuojamo instituto egzistavimo reikalingumas nėra ir negali būti kvestionuotinas. Tokią išvadą leidžia daryti aktuali Konstitucinio Teismo jurisprudencija, kurioje reikšmingai yra atspindėta kiekvieno teismo pareiga užtikrinti baudžiamojo proceso našumą, tinkamą proceso valdymą ir pareigą garantuoti, jog proceso dalyviai nepiktnaudžiautų savo įgaliojimais ir teisėmis (Konstitucinio Teismo 2008 m. gegužės 28 d. nutarimas).

Panašių argumentų dėl BPK 49 straipsnyje įtvirtinto instituto pagrįstumo galima rasti ir aktualioje bendrosios kompetencijos teismų praktikoje. Pavyzdžiui, kaip vienoje byloje yra pažymėjęs Lietuvos apeliacinis teismas, teismų darbas privalo vykti veiksmingai ir racionaliai, teisėjai yra įpareigoti kontroliuoti, kad kiekvienas bylos dalyvis tinkamai elgtųsi, nei vienam proceso dalyviui negali būti sudarytos sąlygos piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis, kadangi kiekvienu atveju privalo būti užtikrintas baudžiamosios bylos koncentruotumas ir ekonomiškumas (Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. rugsėjo 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Aptarta teismų praktika leidžia vienareikšmiškai teigti, kad BPK 49 straipsnyje reglamentuotas gynėjo nušalinimas, šiam vykdant neteisėtą gynybą, yra ne tik reikalingas, tačiau pagrįstai būtinas procesinis instrumentas, leidžiantis veiksmingai funkcionuoti visiems baudžiamosios justicijos organams. Šis institutas įpareigoja patį gynėją elgtis baudžiamajame procese tik teisėtai, o to nedarant, veikia kaip pastarojo netinkamo elgesio tiesioginis teisinis padarinys, t.y. jį pašalina iš proceso. Taip yra veiksmingai užtikrinamas baudžiamojo proceso našumas, bylos koncentruotumas, ribojamas piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis bei kt.

Kita vertus, nepaisant aptariamo instituto procesinės naudos, galima identifikuoti nemažai BPK 49 straipsnio reguliavimo ir taikymo problematikos. Ryškūs gynėjo nušalinimo pagal BPK 49 straipsnį probleminiai aspektai gana aiškiai yra įvardijami teisės doktrinoje. Remiantis R. Merkevičiaus pozicija, BPK 49 straipsnio reglamentavimas yra per daug aptakus ir neatitinka teisinio reguliavimo preciziškumo principo (Merkevičius, 2008, p. 454). Anot teisės mokslininko, dar vienas netinkamas BPK 49 straipsnio reguliavimo momentas yra galimybė pačiam prokurorui ikiteisminio tyrimo metu nušalinti gynėją, kuri tiesiog iškreipia šių procesinių oponentų lygybės imperatyvą (Merkevičius, 2008, p. 451).

Aukščiau išvardintoms autoriaus įžvalgoms yra visiškai pritartina. Pirmiausia, kaip jau minėta anksčiau, remiantis vien BPK 49 straipsniu *ex lege* yra visiškai neįmanoma

suprasti, kada gynėjo nušalinimas yra pagrįstas ir proporcingas procesinis padarinys. Vadinasi, įstatymų leidėjas aiškiai nenumatydamas BPK 49 straipsnio taikymo pagrindų palieka didžiulę, manytina per didelę, diskrecijos teisę teismui, tuo labiau prokurorui, nuspręsti, kada yra tikslinga pašalinti gynėją iš proceso. Antra, prokuroras kaip gynėjo tiesioginis procesinis oponentas gali be didesnio vargo pašalinti savo konkurentą, kuris vien savo egzistavimu *per se* baudžiamajame procese pastarajam vienaip ar kitaip „trukdo“. Išvardinti probleminiai aspektai leidžia pagrįstai teigti, jog toks įstatymų leidėjo pasirinktas abstraktus BPK 49 straipsnio reguliavimas nėra sveikintinas.

Kadangi teisinis reglamentavimas aptariamam atveju yra itin abstraktus, tampa neišvengiamai būtina išsamiai išnagrinėti teismų praktiką BPK 49 straipsnio taikymo kontekste. Pažymėtina, kad šio instituto taikymas teismų praktikoje yra gana įvairus, todėl pakankamai komplikotas.

Pavyzdžiui, vienoje byloje pakankamas pagrindas nušalinti gynėją pagal BPK 49 straipsnį buvo pripažinti tokie gynėjo nepateisinami veiksmai, kai pastarasis susipažinimo su ikiteisminio tyrimo medžiaga metu, kai kuriuos ikiteisminio tyrimo duomenis fiksavo juos fotografuodamas telefonu (Vilniaus apygardos teismo 2012 m. gegužės 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Kitoje byloje, gynėja nušalinta prokurorės nutarimu pagal BPK 49 straipsnį dėl to, kad areštiniėje perdavė savo klientui laiškus ir taip trukdė ikiteisminiam tyrimui, kadangi leido tarpusavyje susišinoti dviem asmenims. Kaip šioje situacijoje pažymėjo teismas: „naudojamų gynybos priemonių neteisėtumo laipsnis šiuo konkrečiu atveju yra pakankamas gynėjos atžvilgiu imtis kraštutinių priemonių, t.y. ją nušalinti.“ (Vilniaus apygardos teismo 2009 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Tenka pripažinti, jog teismų argumentai skirtingose situacijose yra pakankamai nevienodi. Pavyzdžiui, byloje teismas taikydamas gynėjo nušalinimo institutą pažymėjo, jog: „Advokatės J. S. nuolat pasikartojantys neatvykimai į iš anksto suplanuotus ir su visais bylos dalyviais suderintus teisiamuosius posėdžius be svarbios priežasties rodo neatsakingą, atsainų požiūrį į savo kaip advokato pareigas, nepagarbą teismui, savo ginamosios bei kitų proceso dalyvių teisėms. Ne vieną kartą neatvykdama į suplanuotus teismo posėdžius advokatė J. S. tokiu savo elgesiu prisideda prie baudžiamosios bylos vilkinimo, tuo pačiu neleidžia teismui įgyvendinti baudžiamojo proceso paskirties ir pažeidžia kitų proceso dalyvių teises ir teisėtus interesus.“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. rugsėjo 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Kita vertus, pažymėtina, jog yra bylų, kuriose egzistuojant panašioms aplinkybėms Lietuvos apeliacinio teismo požiūris buvo visiškai skirtingas. Pavyzdžiui, aptariamoms

situacijos kontekste teismas pažymėjo, jog byloje nėra nustatytas gynėjo nusikalstamas elgesys, taip pat nėra duomenų dėl jo padarytų grubių advokato etikos pažeidimų. Tai, kad advokatas tik vieną kartą, be pateisinamos priežasties, neatvyko į teisminį posėdį, visiškai nesuponuoja išvados, jog buvo siekiama vilkinti procesą, todėl šiuo atveju pritaikytas BPK 49 straipsnis gynėjui yra visiškai neadekvati ir neproporcinga prievartos priemonė (Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. kovo 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Taigi tinkamai suprasti BPK 49 straipsnio taikymo pagrindumą, analizuojant įvairius, tuo pačiu panašius, atvejus yra pakankamai sudėtinga. Viena vertus, galima teigti, kad BPK 49 straipsnio taikymo prasme turi būti nustatytas tam tikras gynėjo sistemiškumas piktnaudžiaujant procesinėmis teisėmis ar pažeidžiant kitus baudžiamojo proceso įstatymo reikalavimus. Kita vertus, nagrinėjant skirtingas bylas praktiškai neįmanoma išvesti vienodo, pagrįsto, gynėjo nušalinimo instituto taikymo kriterijaus, t.y. tokio gynėjo naudojamų gynybos priemonių neteisėtumo laipsnio, kuris aiškiai suponotų jo taikytų gynybos priemonių neteisėtumą bei pagrįstą atitinkamai tokio gynėjo pašalinimą iš proceso. Todėl iš esmės galima teigti, kad vieningo, visiškai išgryninto, BPK 49 straipsnio taikymo pagrindo teismų praktika taip ir nepateikia.

Kaip ne kartą yra nurodęs Lietuvos apeliacinis teismas, įstatymas nenumato konkrečių kriterijų, kurie indikuotų gynėjo taikomų gynybos priemonių neteisėtumą ar pakankamą tokio neteisėtumo laipsnį. Todėl pagal teismo formuojamą praktiką, kiekviena situacija sprendžiama *ad hoc*, t.y. įvertinant individualios bylos aplinkybes, vadovaujantis teisine sąmone, teisingumo, protingumo, sąžiningumo principais. Vadovaujantis Lietuvos apeliacinio teismo praktika, gynėją nušalinti pagal BPK 49 straipsnį galima išimtinai tik tada, jei leistiniais būdais gauti duomenys suponuoja pagrįstą įtarimą, kad gynėjas veikia priešingais teisei tikslais (Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. kovo 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Tokia Lietuvos apeliacinio teismo pozicija tarsi leidžia teigti, kad BPK 49 straipsnio taikymas yra susijęs ne su konkrečių neteisėtų gynybos priemonių panaudojimo nustatymu ir vienareikšmiu konstatavimu, o su pakankamo lygio manymu, kad gynėjas baudžiamajame procese atstovaudamas savo klientą elgiasi neteisėtai. Vadinasi, teismas tarsi nėra įpareigotas gilintis į visas reikšmingas bylos aplinkybes konstatuodamas gynėjo netinkamą elgesį, kadangi pastarajam priimti sprendimą dėl nušalinimo pakanka tik pagrįsto įtarimo. Kita vertus, vis tiek taip ir lieka neaišku, kokie ir kokio lygio duomenys suponuoja pagrįstą manymą, jog tam tikros gynėjo taikomos priemonės yra neteisėtos ir taip pateisinamas gynėjo pašalinimas iš proceso. Minėta aplinkybė išlieka labai svarbi,

kadangi gynėjo nušalinimas pagal BPK 49 straipsnį yra laikytina išimtinai tik kaip *ultima ratio* priemonė (Goda, 2005, p. 112).

Kur kas įdomesni BPK 49 straipsnio taikymo atvejai sutinkami tuomet, kai baudžiamojo proceso metu pats ginamojo gynėjas tampa įtariamuju. Pavyzdžiui, vienoje byloje Lietuvos apeliacinis teismas rėmėsi prokuroro pateikta ikiteisminio tyrimo medžiaga ir padarė išvadą, jog to užtenka, kad gynėjas būtų nušalintas pagal BPK 49 straipsnį. Pažodžiui pažymint teismo argumentaciją: „teisėjų kolegija laiko, jog yra pakankamai faktinių duomenų, kurie patvirtina pagrįstą įtarimą, kad galimai buvo siekiama neteisėtai būdais paveikti nukentėjusįjį“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. kovo 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Pakankamai analogiškoje situacijoje prokurorė remdamasi BPK 49 straipsniu ikiteisminio tyrimo metu priėmė nutarimą ir nušalino gynėją dėl jo veiklos baudžiamojo proceso metu, taip pradėjęs ikiteisminį tyrimą pagal BK 233 straipsnio 1 dalį. Minėtu atveju teismas taip pat sutiko, kad ikiteisminio tyrimo pradėjimas ir teismui pateikti argumentai, dėl galimai nusikalstamų gynėjo veiksmų, yra pakankamas pagrindas taikyti nušalinimą dėl neteisėtų gynybos priemonių panaudojimo (Vilniaus apygardos teismo 2011 m. lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Taigi, nagrinėjamoje teismų praktikoje aptariama problematika labiausiai išryškėja tuomet, kai pats gynėjas yra įtariamas naudojantis ne tik neteisėtas, tačiau net nusikalstamas priemones savo kliento teisiniai padėčiai pagerinti. Remiantis pirmiau analizuota teismų praktika, galima daryti išvadą, jog teismui pateikti ikiteisminio tyrimo duomenys gali suponuoti tam tikro lygio neteisėtumo egzistavimą gynėjo procesinėje veikloje ir taip pateisinti pastarojo pašalinimą iš baudžiamojo proceso. Tačiau šiuo atveju vis tik yra daugiau neatsakytų klausimų ir abejonių nei konkrečių atsakymų.

Pirma. Taip ir nėra iki galo aišku, kokio lygio neteisėtumas gynėjo veiksmuose turi būti nustatomas tam, kad pastarasis būtų nušalintas remiantis BPK 49 straipsniu. Teismai taip ir nedetalizuoja kuo pasireiškia pagrįstas manymas, jog gynėjas elgiasi nusikalstamai. Susidaro įspūdis, kad vien ikiteisminio tyrimo pradėjimas, dėl tam tikrų gynėjo veiksmų ginant savo klientą, automatiškai gali suponuoti tokio gynėjo nušalinimo pagal BPK 49 straipsnį pagrįstumą ir proporcingumą.

Antra. Gana keistai atrodo teismo atliekamas ikiteisminio tyrimo duomenų vertinimo procesas. Šiuo atveju prokuroras pateikdamas tam tikrus ikiteisminio tyrimo duomenis tarsi pasitikslina ar prokuratūros pareikštas įtarimas gynėjui yra pagrįstas. Beje, anot cituotos teismų praktikos, susidaro įspūdis, kad kiekvienas teismas ne tik sprendžia dėl minėto įtarimo pagrįstumo, tačiau taip pat vertina ir tokių duomenų, kurių nurodytose nutartyse

nesidrovima pavadinti „įrodymais“, leistinumą klausimą. Kyla pagrįstas klausimas, ar tikrai tokio proceso metu, sprendžiant dėl gynėjo nušalinimo pagal BPK 49 straipsnį, vyksta, gali vykti, ikiteisminio tyrimo metu surinktų „įrodymų vertinimas“. Priešingai, teismų praktika leidžia suprasti, jog nušalinti gynėją užtenka tik „pagrįsto įtarimo“, t.y. tam tikros pagrįstos prezumpcijos, vadinasi ne galutinai nustatytų faktų egzistavimo.

Trečia. Aptartas „įrodymų vertinimo“ procesas leidžia pagrįstai manyti, kad gynėjo nušalinimas konstatuojant „pagrįsto įtarimo“ egzistavimą, sudaro prielaidą laikyti tokio teismo akto teisingumo ir prejudicijos egzistavimą kitame, t.y. jau nušalinto gynėjo, baudžiamajame procese. Kitu atveju negalima būtų teigti, jog teismo taikytas BPK 49 straipsnis ir nustatyti gynėjo nušalinimo pagrindai buvo pagrįsti, vadinasi tuo pačiu ir teisėti.

Visgi teismų praktikoje yra ne kartą pažymėta, kad tokiu atveju jei baudžiamojo proceso metu, pačio asmens traukiamo baudžiamojon atsakomybėn, gynėjui yra pradedamas ikiteisminis tyrimas, teismas sprenddamas gynėjo nušalinimo klausimą pagal BPK 49 straipsnį, negali vertinti ikiteisminio tyrimo pagrįstumo, ar tuo labiau tirti įrodymus pateiktų įtarimų kontekste. Teismas gali tik pasisakyti ar yra pakankamai duomenų, kurie suponuotų išvadą dėl BPK 49 straipsnio taikymo konkrečiu atveju (Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Tačiau šiuo atveju, visiškai negalima sutikti su tokiu požiūriu, jog minėta praktika išsklaido bet kokias BPK 49 straipsnio taikymo abejones. Nors pats Lietuvos apeliacinis teismas deklaratyviai pažymi, kad tokio proceso metu nėra vertinamas pateikto įtarimo pagrįstumas, tačiau tuo pačiu pabrėžia duomenų, leidžiančių identifikuoti gynybos priemonių neteisėtumą, pakankamumo momentą. Kyla klausimas, iš kur, jei ne iš ikiteisminio tyrimo duomenų turinio, teismas sprendžia, jog gynėjas naudoja neteisėtas, šiuo atveju net galimai nusikalstamas, gynybos priemones? Šiuo atveju gana akivaizdu, kad teismas pateikdamas tokią poziciją pats sau prieštarauja. Priešingu atveju patys ikiteisminio tyrimo duomenys neturėtų būti visiškai aktualūs priimant sprendimą nušalinti gynėją, vadinasi neturėtų būti priimami tirti, arba kitu atveju pats ikiteisminis tyrimas *per se* turėtų būti pripažintas kaip pakankamas gynėjo nušalinimo pagal BPK 49 straipsnį pagrindas.

Toliau analizuojant aptariamą temą problematiką, atkreiptinas dėmesys, jog Lietuvos apeliacinio teismo praktikoje pažymimas gynėjo nešališkumo momentas, kuris yra itin reikšmingas sprendžiant dėl BPK 49 straipsnio taikymo pagrįstumo. Teismai ne kartą yra nurodę, kad: „gynėjas turi būti nešališkas tiek objektyviaja, tiek ir subjektyviaja prasme, t. y. jo gynybos būdai ir priemonės ne tik kad turi būti teisėti, tačiau nekelti pagrįstų abejonių proceso dalyviams, kad galimai naudojamos neteisėtos gynybos priemonės ir

būdai gali turėti įtakos teisėto ir teisingo sprendimo priėmimui nagrinėjamoje byloje.“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Ką reiškia tokia teismų praktikos pozicija, kas suponuoja galimai neteisėtą gynėjo elgesį, kas sukelia pagrįstą manymą dėl galimai neleistinų gynėjo taikomų gynybos priemonių naudojimo, šiuo atveju pasakyti taip pat yra išties sudėtinga. Tuo labiau, remiantis išimtinai tik teisės doktrinos požiūriu: „gynėjas nėra ir negali būti laikmečio dvasią atitinkanti ar gerą skonį demonstruojanti baudžiamojo proceso dekoracija arba figūra, kuri savo buvimu tiesiog nebyliai patvirtina asmens patraukimo baudžiamajon atsakomybėn teisėtumą ir teisingumą.“ (Merkevičius, 2012, p. 126). Vadinasi, kad gynėjo veiksmai baudžiamajame procese yra išimtinai tik šališki, todėl negalima argumentuoti, jog gynėjo veikla procese neva negali sukelti pagrįsto įtarimo dėl jo taikomos gynybos objektyvumo. Tokia nuomonė grindžiama tuo, kad pats gynėjas iš prigimties yra (privalo būti) pagrįstai šališkas, t.y. subjektyvus proceso subjektas, o „objektyvus“ jo elgesys ar kitoks, pavyzdžiui, pasyvus jo veikimas sukeltų ne tik grėsmę jo klientui, tačiau taip pat visiškai diskredituotų pačio baudžiamojo proceso esmę, paskirtį bei idealistinę teisingumo siekio idėją.

Kiti gynėjo nušalinimo aspektai taip pat yra gana plačiai diskutuojami baudžiamojo proceso teisės moksle. Pavyzdžiui, oficiali baudžiamojo proceso teisės doktrina nepripažįsta tokio gynėjo nušalinimo, kuris grindžiamas tuo, jog gynėjas vienokiais ar kitokiais klausimais yra itin, gal net ir per daug, principingas (Goda, Merkevičius, 2003, p. 129). Analogiškas požiūris pateikiamas ir kituose doktrinos šaltiniuose pažymint, kad ginamasis negali netekti gynėjo vien dėl to, jog pastarasis yra aktyvus proceso subjektas bei atlieka savo darbą efektyviai (Merkevičius, 2008, p. 450).

Taigi aptarta baudžiamojo proceso teisės literatūra neleidžia teigti, jog visais atvejais kilus įtarimui, kad gynėjas atlieka tam tikrus veiksmus, kurie prasilenkia su jo veiklos teisėtumu, yra galimas gynėjo pašalinimas iš baudžiamojo proceso. Darytina išvada, jog nagrinėta teisės doktrina, pakankamai atsargiai vertina BPK 49 straipsnio naudojimo tikslingumą ir pagrįstumą.

Apibendrinant darytina išvada, jog aptartas gynėjo nušalinimo institutas pagal BPK 49 straipsnį yra tiesioginis teisinis procesinis neteisėto gynėjo elgesio padarinys. Tokio instituto numatymas Lietuvos baudžiamajame procese yra visiškai pateisinamas ir pagrįstai būtinas. Gynėjo nušalinimas yra veiksmingas procesinis instrumentas, kuris leidžia tinkamai funkcionuoti pačiam baudžiamajam procesui, užtikrina visų proceso dalyvių teisėtus lūkesčius, taip gynėjas pats yra įpareigojamas veikti procese išimtinai tik pasitelkiant teisėtas gynybos priemones.

Kita vertus, BPK 49 straipsnio reguliavimas yra per daug abstraktus. Gynėjo nušalinimo pagrindai, remiantis vien įstatymu lieka visiškai neaiškūs, todėl neįmanoma tinkamai suprasti, kada toks gynėjo pašalinimas iš proceso yra tinkamas ir proporcingas veiksmas. Toks įstatymų leidėjo pasirinktas reguliavimas yra laikytinas netinkamu, kadangi palieka didžiulę teisinio reguliavimo spragą, taip numato per didelę diskrecijos teisę teismui, tuo labiau prokurorui, nuspręsti dėl gynėjo nušalinimo tikslingumo ir pagrįstumo. Šis teisinis neapibrėžtumas daro didžiulę grėsmę aktyviam gynėjui būti nepagrįstai pašalintam iš baudžiamojo proceso, taip įstatymas galimai skatina baudžiamųjų bylų gynėjus elgtis procese pasyviai.

Aptarus teismų praktiką, analizuojamos temos aspektu, darytina išvada, kad iš esmės neįmanoma išvesti universalaus BPK 49 straipsnio taikymo standarto. Teismų praktika taip ir nepateikia vienodų gynėjo naudojamų gynybos priemonių neteisėtumo laipsnio nustatymo kriterijų. Abejonių taip pat kelia tam tikros teismų praktikos suformuotos BPK 49 straipsnio taikymo taisyklės, kurios įneša daugiau neaiškumų nei paaiškina tokio instituto taikymo pagrįstumą konkrečiu atveju.

Remiantis teisės doktrinos pozicija apibendrintina, jog BPK 49 straipsnio taikymas privalo būti suvokiamas tik kaip išimtinai kraštutinis gynėjo neteisėtos veiklos padarinys, todėl konkrečiu atveju turi būti vertinamas labai atsargiai. Baudžiamojo proceso teisės literatūra neleidžia teigti, jog visais atvejais kilus įtarimui, jog gynėjas atlieka tam tikrus veiksmus, kurie galimai prasilenkia su jo veiklos teisėtumu, yra galimas tokio gynėjo pašalinimas iš proceso, remiantis aptartu institutu.

3.2. Gynėjo drausminė atsakomybė

Advokatūros įstatymo 52 straipsnio 1 dalis skelbia, kad advokatui už Advokatūros įstatymo ir Advokatų etikos kodekso pažeidimus gali būti iškelta drausmės byla. Analogišką nuostatą atkartoja ir Advokatų etikos kodekso 15 straipsnis, kuriame aiškiai pažymima, jog kiekvienam advokatui, pažeidusiam profesinę etiką, gali būti iškelta drausmės byla bei paskirta drausminė nuobauda.

Toks teisinis reguliavimas suponuoja tezę, jog advokatų ir advokatų padėjėjų, kaip ir kitų atskirų teisininko profesijų, teisinės atsakomybės turinys yra gerokai platesnis nei paprastų teisininkų ar asmenų, kurie nėra saistomi specialių profesinio elgesio standartų. Visiems profesionaliems teisininkams, veikiantiems ne tik išimtinai savo vardu, tačiau taip pat reprezentuojantiems atitinkamą teisininko profesiją, keliami gerokai aukštesni teisiniai reikalavimai, reikalaujama aukštų profesinių kriterijų: vertinama etika, moralė, elgesys proceso metu, tiek jam nevykstant. Todėl teisės aktai reguliuojantys konkrečios teisininko profesijos standartus numato ir teisinius padarinius, kurie kyla pažeidus keliamus elgesio reikalavimus. Taigi drausminė atsakomybė pagrįstai gali būti laikoma neteisėto gynėjo procesinio elgesio teisiniu padariniu.

Kaip šiuo atveju iliustratyviai yra pažymėjęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: „Advokato paskirtis – teisėtais būdais ir priemonėmis ginti savo kliento teises ir teisėtus interesus ir siekti, kad būtų įvykdytas teisingumas. Advokato profesija yra viena iš profesijų rūšių, kurios atstovams taikomi didesni, reiklesni elgesio standartai. Advokato veiklai taikomi ne tik bendražmogiški elgesio standartai, bet ir specialūs reikalavimai, nustatyti tiek advokatūros veiklą reguliuojančiuose įstatymuose, tiek ir profesinės etikos taisyklėse. Profesinės etikos taisyklėse nustatyti reikalavimai advokato elgesiui yra objektyviai būtini: tik nepriekaištingo profesinio elgesio žmogui gali būti patikėta dalyvauti teisingumo įgyvendinimo procese.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje).

Taigi, advokato ir advokato padėjėjo drausminės atsakomybės pagrindas yra profesinės etikos pažeidimas. Vadinasi, kiekvieno gynėjo neleistinas, neteisėtas elgesys, gali privesti tokį teisininką prie minėtų teisinių padarinių kilimo. Todėl drausminė atsakomybė, kaip profesinės etikos sulaužymo padarinys, gali būti taikoma ir kiekvienam baudžiamųjų bylų gynėjui, pavyzdžiui, panaudojusiam neteisėtas gynybos priemones ar kitais neteisėtais veiksmais pažeidusiam ne tik imperatyvius baudžiamojo proceso įstatymo reikalavimus, tačiau tuo pačiu sulaužiusiam profesinės etikos taisyklės bei savo neteisėtais veiksmais diskreditavusiam reprezentuojamos profesijos vardą.

Vis dėlto pažymėtina, kad gynėjo drausminė atsakomybė kaip neteisėtos gynybos panaudojimo padarinys, gali kilti tik tokiu atveju tik jei kompetentingas organas priima sprendimą iškelti drausmės bylą. Remiantis Advokatūros įstatymo 52 straipsnio 2 dalimi tokį sprendimą gali priimti tik Lietuvos advokatūra arba teisingumo ministras. Taigi gynėjo neleistinas procesinis elgesys pats savaime nesukelia ir negali sukelti drausminės atsakomybės kilimo grėsmės.

Pavyzdžiui, vienoje byloje Kauno apygardos teismas priėmė nutartį nubausti 300 eurų bauda gynėją už pastovų vengimą atvykti į teismo posėdžius, taip pat ją nušalino nuo klientės gynimo pagal BPK 49 straipsnį, konstatavus neteisėtą gynybos priemonių naudojimą, o minėtos nutarties kopiją, dėl galimų profesinės etikos pažeidimų, nusprendė nusiųsti Lietuvos advokatų tarybos pirmininkui (Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. rugsėjo 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Kaip matyti iš faktinės bylos situacijos, advokatei procese panaudojus neteisėtas gynybos priemones, o teismui ją nušalinus, „automatiškai“ nekilo drausminės atsakomybės teisiniai padariniai. Šiuo atveju teismas Lietuvos advokatūrai persiuntė tik baigiamojo akto kopiją, kuri, matomai, gali būti laikoma pagrindu pradėti drausminės atsakomybės taikymo procesą.

Tai reiškia, kad drausminė atsakomybė, gynėjui panaudojus neteisėtas gynybos priemones, negali būti suvokiama kaip savaime suprantama, visiškai neišvengiama teisinė pasekmė, ar automatiškai kylantis juridinis netinkamo gynėjo procesinio elgesio rezultatas, kuris visais atvejais koegzistuoja kartu su kitais gynėjui taikomais jo neteisėto elgesio padariniais, pavyzdžiui, tokio gynėjo nušalinimu pagal BPK 49 straipsnį, gynėjo baudžiamąją atsakomybę ir pan.

Kita vertus, pastebėtina, kad priežasčių dėl kurių gynėjams iškeliama drausmės bylos, yra pakankamai įvairių. Dažnu atveju drausminės bylos inicijavimas pradedamas vien dėl subjektyvaus manymo, kad gynėjas baudžiamojo proceso metu elgiasi neetiškai ir tuo pasireiškia jo formuojamos gynybos neteisėtumas. Pavyzdžiui, vienoje situacijoje pareiškimą pradėti drausmės bylos procesą pateikė policijos komisariato vadovas, kuris teigė, kad advokatė, kliento apklausos metu, elgėsi netinkamai, žemino ikiteisminio tyrimo tyrėjus, darė jiems psichologinį spaudimą, juos pertraukinėjo, neleido ginamajam atsakinėti į klausimus pačiam (2015 m. veiklos ataskaita).

Kitoje byloje Advokatų garbės teismas sprendė, jog gynėjo taikytą gynybos priemonių neteisėtumas ir advokato etikos pažeidimai pasireiškė gynėjui savavališkai nutraukus savo kliento, kuris tuo metu turėjo įtariamąją procesinę statusą, apklausą. Advokatų garbės teismas nurodė, kad gynėjas eskalavo konfliktą su ikiteisminio tyrimo

pareigūne, elgėsi visiškai neracionaliai, tokiais veiksmais pažeidė savo profesinę etiką, dėl to jam paskirta drausminė nuobauda (2015 m. veiklos atskaita).

Advokatų garbės teismo praktika pateikia ir kitų atvejų pavyzdžių. Antai garbės teismas drausmės byloje konstatavo, kad gynėjas savo neteisėtu elgesiu pakenkė advokatūros įvaizdžiui bei pažemino profesinį vardą dėl to, kad neturėdamas tam leidimo paskelbė ikiteisminio tyrimo duomenis (2015 m. veiklos atskaita). Šiuo atveju pažymėtina, kad nors gynėjui dėl atskleistų ikiteisminio tyrimo duomenų prokuroras neteikė pretenzijų, nepriėmė nutarimo dėl nušalinimo pagal BPK 49 straipsnį ir nepradėjo ikiteisminio tyrimo, tačiau minėtu atveju gynėjui dėl neteisėtų gynybos veiksmų buvo taikyta tik drausminė atsakomybė.

Kaip matyti iš aptartos drausmės bylų praktikos, situacijos kuomet yra keliamos drausmės bylos gynėjui yra pakankamai įvairios. Vieni atvejai pasireiškia tik advokatų etikos pažeidimais ir jų konstatavimais drausmės bylose, kitos situacijos pažymi ir tam tikras užuominas dėl galimai gynėjo padarytų nusikalstamų veikų ginant savo klientą.

Vis tik pastebėtina, kad drausminė atsakomybė kaip gynėjo neteisėtų gynybos priemonių panaudojimo teisinis padarinys nėra iki galo aiškus ir vienareikšmiškas reiškinys. Pavyzdžiui, Advokatūros įstatymo 53 straipsnis nustato, kad drausminės nuobaudos rūšys yra keturios: pastaba, papeikimas, viešas papeikimas ir siūlymas panaikinti advokatūros sprendimą pripažinti teisininką advokatu. Advokatų drausmės bylų nagrinėjimo tvarkos aprašas taip pat nustato, kokius sprendimus gali priimti advokatų garbės teismas. Pavyzdžiui, minėto aprašo 57 dalis nurodo, kad Advokatų garbės teismas gali priimti atitinkamą sprendimą, t.y.: (1 p.) nutraukti bylą suėjus senačiai arba nesant atsakomybės pagrindo; (2 p.) neskirti drausminės nuobaudos, o tik apsiriboti padaryto pažeidimo pripažinimu; (3 p.) paskirti drausminę nuobaudą nurodytą advokatūros įstatyme; (4 p.) laikinai uždrausti verstis advokato veikla (Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro..., 2020).

Toks teisinis reguliavimas parodo, kad nei iš Advokatūros įstatymo, nei iš Advokatų drausmės bylų nagrinėjimo tvarkos aprašo nėra aišku, kada ir kokia drausminė nuobauda advokatui turi būti skiriama. Reiškia, kad šie teisės aktai taip ir nenustato aiškaus tokių nuobaudų rūšių parinkimo ir skyrimo kriterijų. Taigi, jei gynėjas baudžiamojo proceso metu gindamas savo klientą panaudoja neteisėtas gynybos priemones ir, pavyzdžiui, yra nušalinamas pagal BPK 49 straipsnį, tokiu atveju taip ir lieka visiškai neaišku, ar ir kokia drausminė nuobauda pastarajam turi būti paskirta.

Deja, įvardintą problematiką sunku suprasti ir iš Advokatų garbės teismo praktikos, kuri nepateikia vienareikšmiško atsakymo į tai, koks etikos pažeidimo laipsnis turi būti nustatytas, kad gynėjas susilauktų atitinkamos drausminės nuobaudos.

Pavyzdžiui, Advokatų garbės teismas gynėjui kaip drausminę nuobaudą paskyrė papeikimą, kadangi pripažino, pastarojo neteisėtus veiksmus kliento atžvilgiu, kurie pasireiškė prokuroro pozicijos palaikymu, tinkamų sąlygų ginamajam gintis nesudarymu, taip buvo pažeistas lojalumo klientui principas (2021 m. veiklos ataskaita).

Kitoje drausmės byloje Advokatų garbės teismas konstatavo neteisėtą advokato elgesį, kai šis gindamas savo klientą apklausos metu leido jam pasinaudoti telefonu, taip nepaisė prokurorės nutarimo draudžiančio susižinoti su trečiaisiais asmenimis. Tačiau teismas atkreipęs dėmesį į tai, kad bylos nagrinėjimo metu gynėjas gailėjosi ir buvo sau savikritiškas, sprendė, jog kaip pakankamas teisinis padarinys yra paties gynėjo neteisėto elgesio konstatavimo faktas, todėl drausminės nuobaudos neskyrė (2022 m. veiklos ataskaita).

Aptarta Advokatų garbės teismo praktika leidžia teigti, kad aiškių ir neginčintinų drausminės atsakomybės taikymo kriterijų teismas taip ir nepateikia. Kiekviena situacija yra sprendžiama labai individualiai, todėl ši aplinkybė neleidžia daryti konkrečių reikšmingų, tuo labiau vienareikšmiškų, išvadų dėl gynėjo drausmės bylų, kurioms pretekstą davė tam tikri jo, galimai, neteisėti veiksmai baudžiamojo proceso metu.

Apibendrinant darytina išvada, kad drausminė atsakomybė yra laikytina savarankišku gynėjo panaudotų neteisėtų gynybos priemonių padariniu, kurio pagrindas yra profesinės etikos pažeidimas. Pažymėtina, jog drausminė atsakomybė negali būti suprantama kaip neišvengiamas ar automatiškai kylantis juridinis neteisėto procesinio elgesio padarinys, kadangi pastaroji gali kilti tik specialaus organo sprendimu. Aptarta Advokatų garbės teismo praktika leidžia teigti, kad aiškios ir vienareikšmiškos drausminės atsakomybės taikymo kriterijų nėra. Kiekviena situacija sprendžiama itin individualiai, todėl minėta aplinkybė neleidžia daryti vienareikšmiškų išvadų dėl gynėjo taikytų gynybos priemonių neteisėtumo laipsnio nustatymo praktikos.

IŠVADOS

1. Juridinė kategorija „gynybos priemonės“ yra Lietuvos baudžiamojo proceso teisės fenomenas, specifinė teisinė konstrukcija, kuri suprantama kaip gynybos subjektų procesinių galimybių visuma, įstatymų leidėjo materialiai išreikšta per asmens traukiamo baudžiamojon atsakomybėn teisių bei gynėjo teisių ir pareigų visumą. Gynybos priemonėmis laikomos ir kitos gynybos subjektų teisėtos procesinės galimybės gintis, kurių tiesiogiai nereglamentuoja, tačiau taip pat ir nedraudžia, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas.
2. Lietuvos baudžiamojo proceso kodeksas draudžia gynėjui naudoti neteisėtas gynybos priemonės, tačiau nenustato, kokios gynybos priemonės yra laikytinos neteisėtomis. Gynybos priemonių neteisėtumą aiškiai pažymi nusikalstamos veikos, kurių padarymas ginamojo labai kiekvienam gynėjui užtraukia baudžiamąją atsakomybę. Kiti teisės aktai reguliuojantys gynėjo procesinę veiklą iš esmės numato tik vertinamojo pobūdžio taisykles, kurios neleidžia daryti didesnių išvadų dėl gynėjo procesinio elgesio neteisėtumo vertinimo.
3. Teismų praktika neteisėtomis gynybos priemonėmis laiko aiškiai nusikalstamą gynėjo procesinį elgesį. Taip pat neteisėtomis gynybos priemonėmis gali būti pripažįstamas ir toks gynėjo procesinis elgesys, kuris pasireškia piktnaudžiavimu procesinėmis teisėmis ar grubiais profesinės etikos pažeidimais.
4. Išanalizuota teisės literatūra gynėjo naudojamų gynybos priemonių neteisėtumą iš esmės supranta taip pat kaip Lietuvos teismų praktika. Gynybos priemonių neteisėtumas teisės doktrinoje pirmiausia suvokiamas kaip nusikalstamas gynėjo elgesys baudžiamojo proceso metu atstovaujant savo klientą ir tiesiogiai darant nusikalstamas veikas. Teisės doktrina gynybos priemonių neteisėtumą supranta plačiai, kaip ir tokį neleistiną gynėjo elgesį baudžiamojo proceso metu, kuris pasireškia grubiais advokatų profesinės etikos pažeidimais.
5. Gynėjo nušalinimo institutas yra tiesioginis teisinis neteisėtų gynybos priemonių panaudojimo padarinys, kuris suprantamas tik kaip kraštutinė priemonė, kuria gali pasinaudoti prokuroras arba teismas. Gynėjo nušalinimas yra veiksmingas procesinis instrumentas, leidžiantis tinkamai funkcionuoti baudžiamajam procesui, užtikrinti visų

proceso dalyvių teises. Aiškių gynėjo nušalinimo pagrindų nenustatymas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse neleidžia tinkamai suprasti, kada gynėjo pašalinimas iš proceso yra pagrįstas ir proporcingas, šios problemos taip pat neišsprendžia pakankamai prieštaringa teismų praktika, todėl toks įstatymų leidėjo pasirinktas abstraktus teisinis reguliavimas laikytinas netinkamu.

6. Gynėjo drausminė atsakomybė yra savarankiškas neteisėtų gynybos priemonių panaudojimo teisinis padarinys, kurios taikymo pagrindas yra grubus profesinės etikos pažeidimas. Gynėjo drausminė atsakomybė nelaikytina neišvengiama ar automatiškai kylanti teisinė neteisėto gynėjo procesinio elgesio pasekmė, kadangi priklauso ne teismo, o specialių subjektų kompetencijai.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). Valstybės žinios, 33-1014.
2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1995). Valstybės žinios, 40–987.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, su pakeitimais ir papildymais (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, su pakeitimais ir papildymais (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341.
5. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas, su pakeitimais ir papildymais (2004). *Valstybės žinios*, 50-1632.
6. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro 2016 balandžio 22 d. įsakymas Nr. 1R-133 „Dėl Lietuvos advokatų etikos kodekso skelbimo“. TAR, 10280.
7. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro 2020 spalio 5 d. įsakymas Nr. 1R-321 „Dėl Advokatų drausmės bylą nagrinėjimo tvarkos aprašo skelbimo“. TAR, 20727.

Specialioji literatūra:

8. Amar, A. R., & Lettow, R. B. (1995). Fifth Amendment First Principles: The Self-Incrimination Clause. *Michigan Law Review*, 93(5), p. 857–928. <https://doi.org/10.2307/1289986>
9. Ancelis, P. (2009). Procesinių funkcijų esmė ir suderinamumo problemos ikiteisminiame baudžiamajame procese. Iš: Ancelis, P. et al. (2009). *Sąžiningas Baudžiamasis Procesas: probleminiai aspektai*. Vilnius: Industrias, 105-134.
10. Bieliackinas, S. (1930). *Baudžiamųjų bylą gynimas*. Kaunas: Lietuvos universitetas. Teisių fakultetas.
11. Goda, G. et al. (2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras: I-IV dalys (1-220 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
12. Goda, G., Kazlauskas, M., ir Kuconis, P. (2005). *Baudžiamojo proceso teisė: vadovėlis*. Teisinės informacijos centras.
13. Goda, G., Kazlauskas, M., ir Kuconis, P. (2011). *Baudžiamojo proceso teisė: vadovėlis*. Antras leidimas. Vilnius: Registrų centras.
14. Goda, G. (2012). Galimybė įgyvendinti baudžiamojo proceso uždavinius baudžiamąją bylą baigiant sandoriu. Iš: Švedas, G. et al. (red.) (2012). *Nepriklausomos Lietuvos Teisė*:

Praeitis, Dabartis Ir Ateitis: Recenzuotų Mokslinių Straipsnių Rinkinys: Liber Amicorum Profesoriui Jonui Prapiesčiui. Vilnius: Vilniaus Universiteto Teisės Fakulteto Alumnų Draugija, 441-453.

15. Gušauskienė, M. (2007). *Teisė į gynybą atskleidžiant ir tiriant nusikalstamas veikas: teorinės teisinės prielaidos ir praktinio taikymo problemos.* Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius.
16. Kuconis, P. (2012). Apskundimo ikiteisminio tyrimo metu teisinis reguliavimas. Iš: Granskienė, G. J. ir Gorbatkov, A. (sud.) (2012). *Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Proceso Kodeksui - 10 Metų: Recenzuotų Mokslinių Straipsnių, Skirtų Lietuvos Ir Užsienio šalių Baudžiamojo Proceso, Baudžiamosios Teisės Ir Kriminalistikos Aktualijoms Ir Problematikai, Rinkinys.* Vilnius: Lietuvos Teismo Ekspertizės Centras, 65-96.
17. Link, A. E. (1992). Fifth Amendment. The Constitutionality of Custodial Confessions. *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 82(4), p. 878–903. <https://doi.org/10.2307/1143709>
18. Merkevičius, R. (2008). *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata: monografija.* Vilnius: VĮ Registrų centro teisinės informacijos departamentas.
19. Merkevičius, R. (2009). Baudžiamojo proceso kodeksas: ar teismo nagrinėjimo struktūra garantuoja teisingą teismą? Iš: Ancelis, P. et al. (2009). *Sąžiningas Baudžiamasis Procesas: probleminiai aspektai.* Vilnius: Industrias, 135-173.
20. Merkevičius, R. (2012). Fundamentalūs pasvarstymai apie gynėjo teisę savarankiškai rinkti gynybai reikšmingus duomenis. Iš: Granskienė, G. J. ir Gorbatkov, A. (sud.) (2012). *Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Proceso Kodeksui - 10 Metų: Recenzuotų Mokslinių Straipsnių, Skirtų Lietuvos Ir Užsienio šalių Baudžiamojo Proceso, Baudžiamosios Teisės Ir Kriminalistikos Aktualijoms Ir Problematikai, Rinkinys.* Vilnius: Lietuvos Teismo Ekspertizės Centras, 120-159.
21. Merkevičius, R. (2014). Gynėjo paskirtis šiuolaikiniame baudžiamajame procese. Iš: Švedas, G. ir Prapiestis, J. ir Ažubalytė, R. ir Jurka, R. ir Gruodytė, E. (red.) (2014). *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys.* Vilnius: Registrų centras, 297-310.
22. Pradel, J. (2001). *Lyginamoji baudžiamoji teisė.* Vertė: D. Arbačiauskas, E. Bieliūnas, T. Gulbinas. Vilnius: Eugrimas.

Teismų praktika:

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija:

23. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 91-1789.
24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. liepos 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 67-1628.
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 42-1345.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 80-2423.
27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 14-445.
28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. gegužės 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 62-2353.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika:

29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-584/1999.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. sausio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-107/2005.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-562/2005.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-102/2010.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. spalio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-439/2010.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-144/2011.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-320/2011.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-253/2012.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-297-895/2015.

38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-33-303/2018.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-63-511/2021.

Žemesnių Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų praktika:

40. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. kovo 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1N-30/2011.
41. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. kovo 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1N-29/2012.
42. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1N-53/2012.
43. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-128-318/2019.
44. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. rugsėjo 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-216-449/2019.
45. Klaipėdos apygardos teismo 2012 m. vasario 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-18-361/2012.
46. Klaipėdos apygardos teismo 2014 m. gruodžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-22-107/2014.
47. Panevėžio apygardos teismo 2010 m. sausio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-126-349/2010.
48. Vilniaus apygardos teismo 2009 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-307-318/2009.
49. Vilniaus apygardos teismo 2011 m. lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-674-376/2011.
50. Vilniaus apygardos teismo 2012 m. gegužės 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-333-495/2012.
51. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo 2012 m. liepos 31 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-730-536/2012.

Kiti šaltiniai:

52. advokatura.lt. 2015 m. veiklos ataskaita. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.advokatura.lt/uploads/metine%20veiklos%20ataskaita_2015.pdf [žiūrėta 2023 m. kovo 28 d.].
53. advokatura.lt. 2021 m. veiklos ataskaita. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.advokatura.lt/uploads/Ataskaita%20LA%202020.pdf> [žiūrėta 2023 m. kovo 28 d.].
54. advokatura.lt. 2022 m. veiklos ataskaita. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.advokatura.lt/uploads/Lietuvos%20advokat%C5%ABros%202021%20m.%20ataskaitos%20rinkinys.pdf> [žiūrėta 2023 m. kovo 28 d.].
55. Keinys, S. ir Klimavičius, J. ir Paulauskas, J. ir Piktčilingis, J. ir Sližienė, N. ir Ulvydas, K. ir Vitkauskas, V. (red.) (1993). *Dabartinės Lietuvių kalbos žodynas*. III leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
56. Keinys, S. ir Klimavičius, J. ir Paulauskas, J. ir Piktčilingis, J. ir Sližienė, N. ir Ulvydas, K. ir Vitkauskas, V. (red.) (2000). *Dabartinės Lietuvių kalbos žodynas*. IV leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
57. Šepetytė, R. (red.) (2000). *Mokomasis lietuvių kalbos žodynas*. baltos lankos.

SANTRAUKA

Neteisėtos gynybos priemonės ir jų panaudojimo teisiniai padariniai

Kostas Stalaučinskas

Magistro darbe analizuojama bendroji gynybos priemonių sampratos problematika, neteisėtų gynybos priemonių ir jų panaudojimo sukeliamų teisinių padarinių temos. Gynybos priemonių neteisėtumo problematika atskleidžiama per gynėjo procesinio reguliavimo perspektyvą, aptariamas jo naudojamų gynybos priemonių neteisėtumo praktinis pasireiškimas ir jo vertinimas Lietuvos teismų praktikoje bei teisės doktrinoje. Magistro darbe plačiai remiamasi aktualia Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija, taip pat nagrinėjama kitų žemesnių Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų praktika. Teisės doktrinos požiūris nagrinėjamos temos aspektu atskleidžiamas pasitelkiant įvairius teisės literatūros šaltinius: remiamasi baudžiamojo proceso kodekso komentaru, vadovėliais, monografijomis, įvairiais moksliniais straipsniais bei kitais specialiais šaltiniais.

Pastebėtina, kad tiek bendrosios gynybos priemonių sampratos, tiek gynybos priemonių neteisėtumo bei neteisėtų gynybos priemonių panaudojimo sukeliamų teisinių padarinių tematika, gynėjo procesinės veiklos kontekste, nėra plačiai nagrinėta Lietuvos baudžiamojo proceso teisės moksle. Taigi, rašto darbe sistemiškai išskiriamos ir analizuojamos šios temos, siekiama atskleisti gynybos priemonių sampratos, gynybos priemonių neteisėtumo ir neteisėtų gynybos priemonių panaudojimo juridinių padarinių tarpusavio ryšį. Plati šių temų analizė leidžia daryti reikšmingas išvadas kaip turi būti suvokiamas gynybos priemonių fenomenas, kuo pasireiškia gynėjo taikomų gynybos priemonių neteisėtumas, kokie teisiniai padariniai paliečia gynėją pastarajam pasitelkus neleistiną gynybą.

SUMMARY

Unlawful defense measures and legal consequences of their use

Kostas Stalaučinskas

The master thesis provides the analysis of unlawful defense measures and its legal consequences of their use in the Criminal Procedure of Lithuania. In this thesis it is widely discussed the general conception of criminal defense measures, broadly considered the unlawful defense measures and its legal consequences of criminal defense lawyer in the aspects of statutory law, case law and doctrine of law. In this work it is widely invoked the legal jurisprudence of The Constitutional Court of the Republic of Lithuania, the weighty rulings of the Supreme Court of the Republic of Lithuania and ponderable legal works by influential and momentous authors of science of law of Criminal Procedure.

It should be noted that both the general conception of defense measures and the topic of illegality of defense measures and the legal consequences caused by the use of illegal defense measures, in the context of the procedural activities of the defender, have not been widely studied in the criminal procedure law science of Lithuania. Thus, these topics are systematically distinguished and analyzed in the paper. The aim of the master thesis is to reveal the interrelationship between the conception of the defense measures, the illegality of defense measures and the legal consequences of the use of illegal defense measures. The comprehensive analysis of these topics allows us to draw significant conclusions as to how the phenomenon of defense measures should be perceived, what manifests the illegality of defense measures applied by the criminal defense lawyer and what legal consequences affect the legal defender when the latter uses an illegal defense.